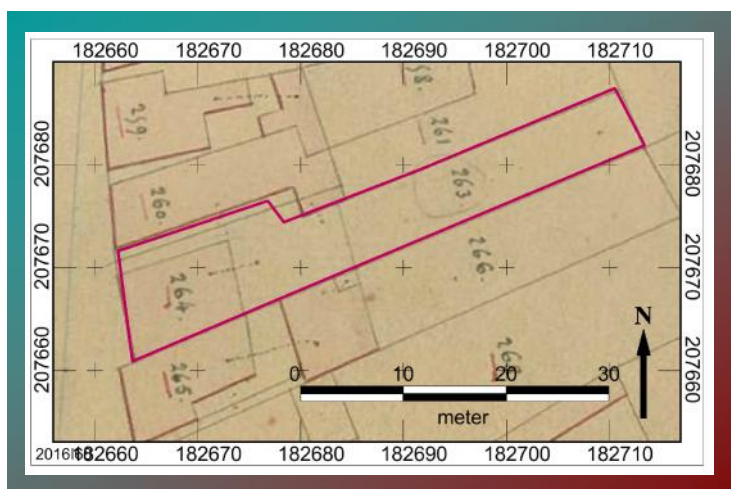

Hofkwartier te Herentals (gem. Herentals)

Archeologienota

T. Deville, R. Simons en S. Houbrechts

1. Inhoudsopgave

1. Inhoudsopgave.....	3
2. Colofon.....	5
3. Beschrijvend gedeelte	6
3.1. Administratieve gegevens.....	6
3.2. Verstoorde zones.....	8
3.3. Archeologische voorkennis	12
3.4. Onderzoeksopdracht	12
3.5. Randvoorwaarden	13
3.6. Geplande werken	13
3.7. Werkwijze.....	15
4. Landschappelijke ontwikkeling.....	17
4.1. Ligging	17
4.2. Algemeen	18
4.3. Geologie, geomorfologie en bodem.....	18
4.4. Historische ligging	23
4.5. Erfgoedwaarden en archeologische vindplaatsen.....	36
5. Gespecificeerde archeologische verwachting	39
6. Tekstuele synthese.....	43
7. Samenvattingen.....	48
7.1. Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek	48
7.2. Samenvatting gericht op een niet gespecialiseerd publiek	49
8. Potentiële kennisvermeerdering en omkadering	50
9. Bibliografie.....	51
10. Lijst met gebruikte dateringen.....	52

Bijlagen:

Bijlage 1: Kaarten- en Plannenlijst

2. Colofon

ArcheoPro Rapporten 253
ISSN-nummer: 2034-6387

Hofkwartier, Herentals, Gemeente Herentals
Archeologienota

Auteurs: T. Deville, R. Simons en S. Houbrechts
In opdracht van: bvba apotheek De Vooght
Foto's en tekeningen: ArcheoPro Vlaanderen, tenzij anders vermeld

ArcheoPro Vlaanderen, Hasselt, oktober 2016.

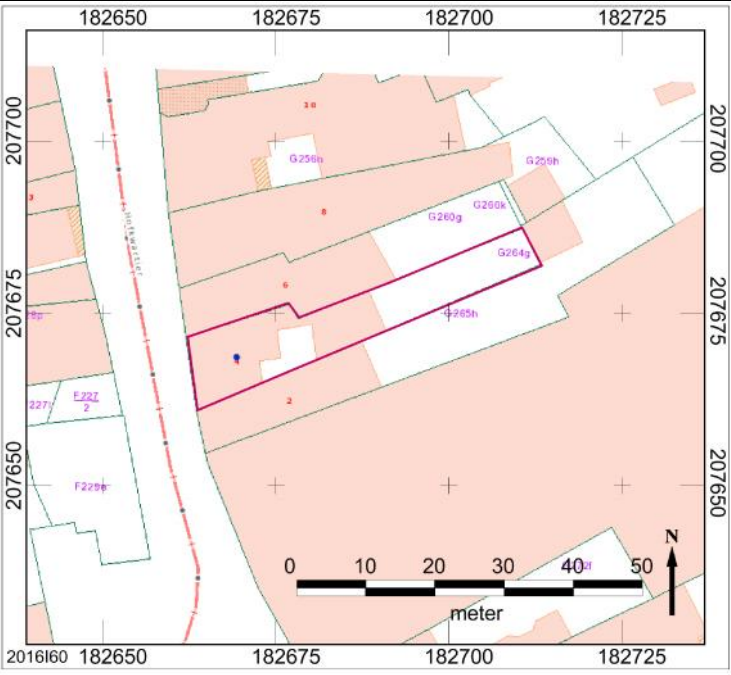
Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder vooraf schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ArcheoPro Vlaanderen
Bedrijfsstraat 10,
3500 HASSELT
Tel 0032 (0)498 59 38 89
E-mail: info@archeopro.be
www.archeopro.be

3. Beschrijvend gedeelte

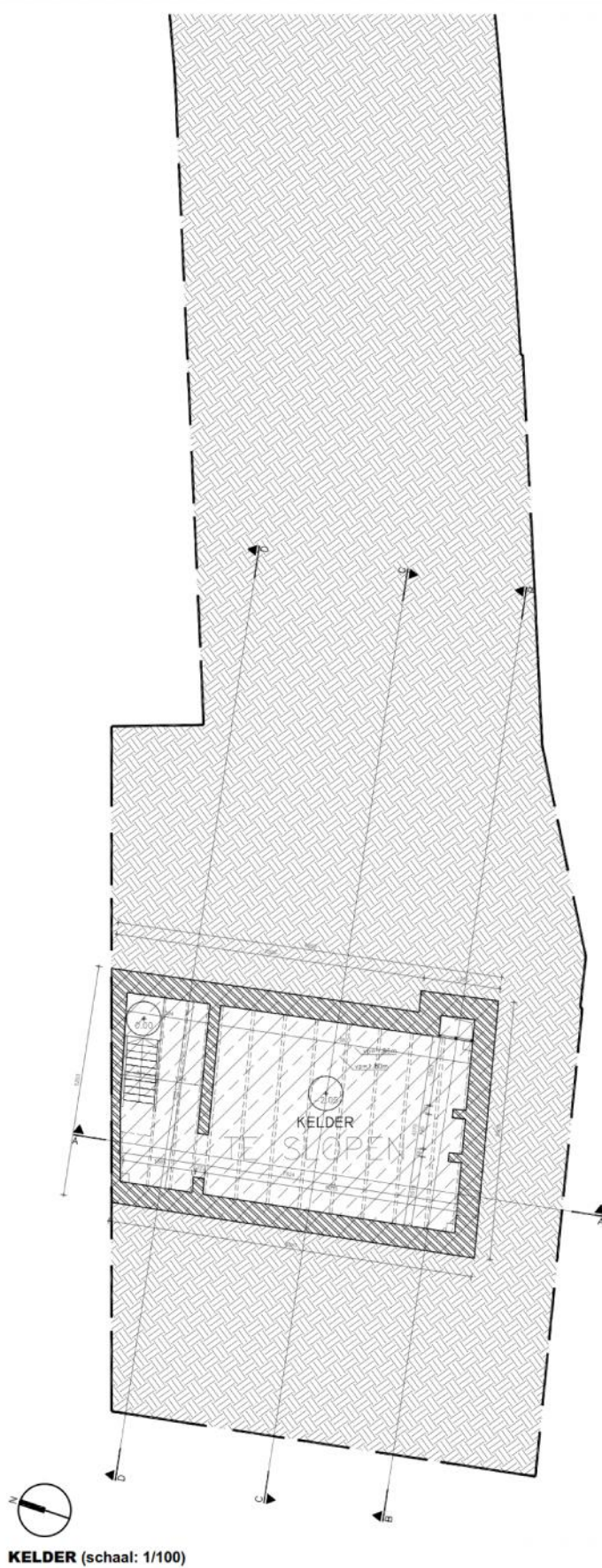
3.1. Administratieve gegevens

Projectcode	2016I60
Nummer wettelijk depot	Niet van toepassing
Naam en erkenningsnummer erkend archeoloog	ArcheoPro Vlaanderen (OE/ERK/Archeoloog/2016/0107), Bedrijfsstraat 10, 3500 HASSELT
Provincie	Antwerpen
Gemeente	Herentals
Deelgemeente	/
Plaats	Hofkwartier
Toponiem	/
Bounding Box	X: 182656,84 Y: 207682,07 X: 182719,66 Y: 207671,33
Kadastrale gegevens	Gemeente: Herentals Afdeling: 2 Sectie: G Nrs.: 264G
Kaartblad	/
Kadasterkaart	

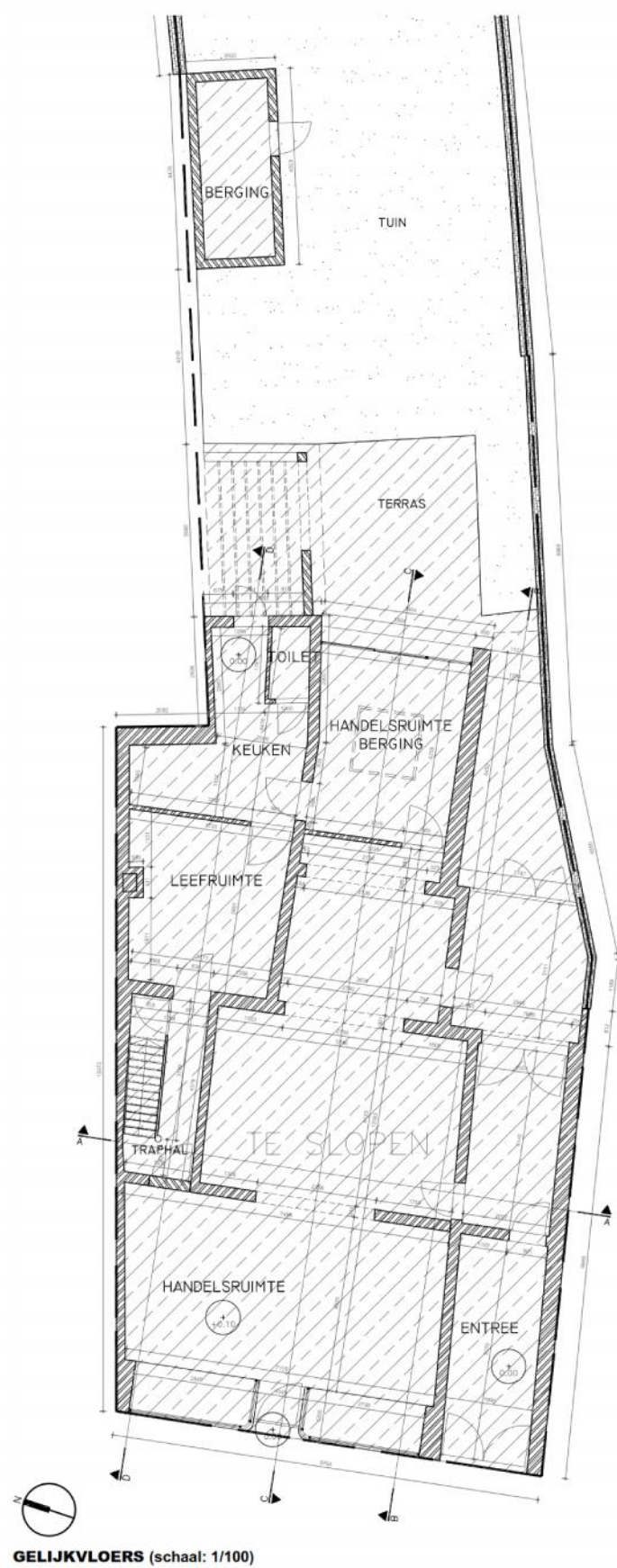
Topografische kaart	
Datum uitvoering	10/08/2016 tot en met 25-10-2016
Thesaurus	Bureauonderzoek, fluviatiele processen, mariene processen

3.2. Verstoorde zones

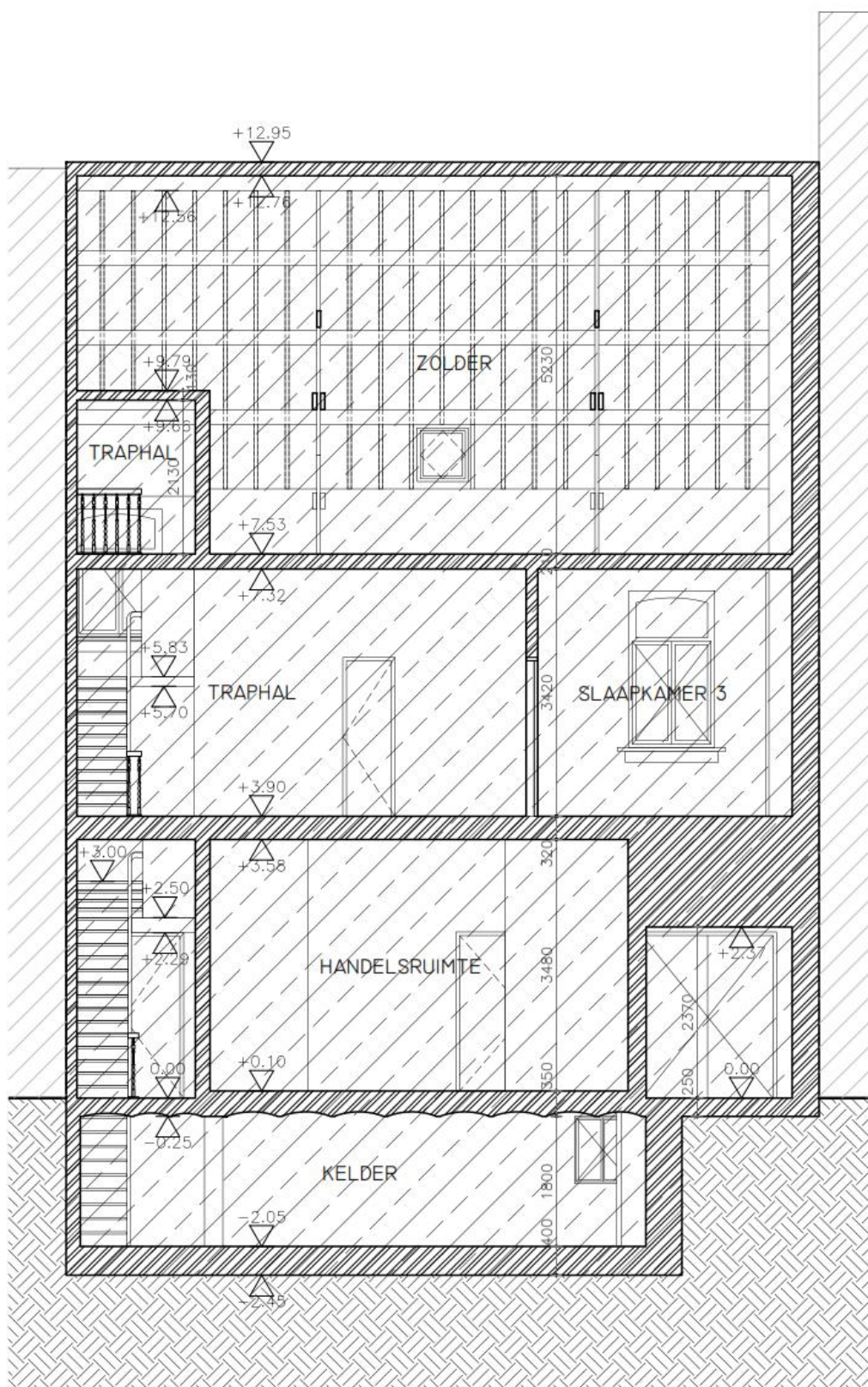
Het onderzoeksgebied bevindt zich in de historische stadskern van Herentals en is vandaag de dag bebouwd. Onder het bestaande pand is een kelder gelegen van circa 9 op 5 m. De kelder ligt circa 5 m uit de straat. De kelder is tot 245 cm diep ingegraven. De rest van het huidige gebouw, dat tot circa 20 m diep in het terrein gelegen is is gebouwd op vloerplaat. Deze is circa 30 cm dik. Het lijkt erop dat de randen van de vloerplaat geen funderingssleuf kennen.

Afbeelding 1: Kelder binnen de huidige toestand (bron: Rik de Vooght Architecten).

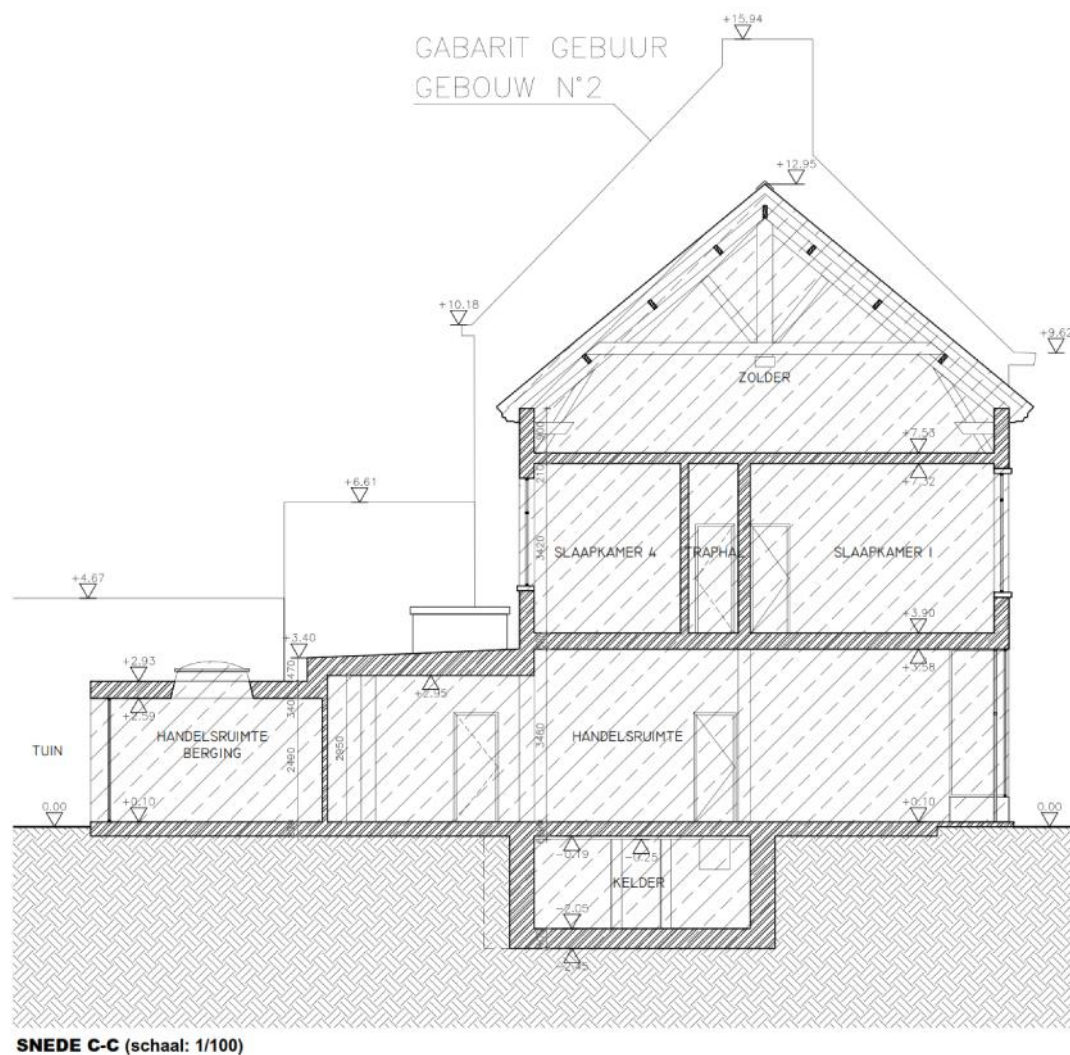

Afbeelding 2: Gelijkvloers binnen de huidige toestand (bron: Rik de Vooght Architecten).

SNEDE A-A (schaal: 1/100)

Afbeelding 3: Doorsnede van de bestaande toestand (bron: Rik de Vooght Architecten).

Afbeelding 4: Doorsnede van de bestaande toestand (bron: Rik de Vooght Architecten).

3.3. Archeologische voorkennis

Binnen het huidige plangebied zijn geen voorgaande onderzoeken uitgevoerd.

3.4. Onderzoeksopdracht

Dit archeologisch bureauonderzoek omvat het afbakenen en beschrijven van het onderzoeksgebied, het verwerven van informatie over de landschappelijke opbouw en de reeds bekende archeologische en/of historische waarden. Het heeft tot doel een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen voor deze locatie. Alsook, indien mogelijk, eveneens een eerste indruk geven van de kwaliteit (gaafheid en

conservering), aard, datering, omvang en diepteligging van de eventuele aanwezige archeologische vindplaatsen.

De volgende onderzoeksvragen worden vooropgesteld:

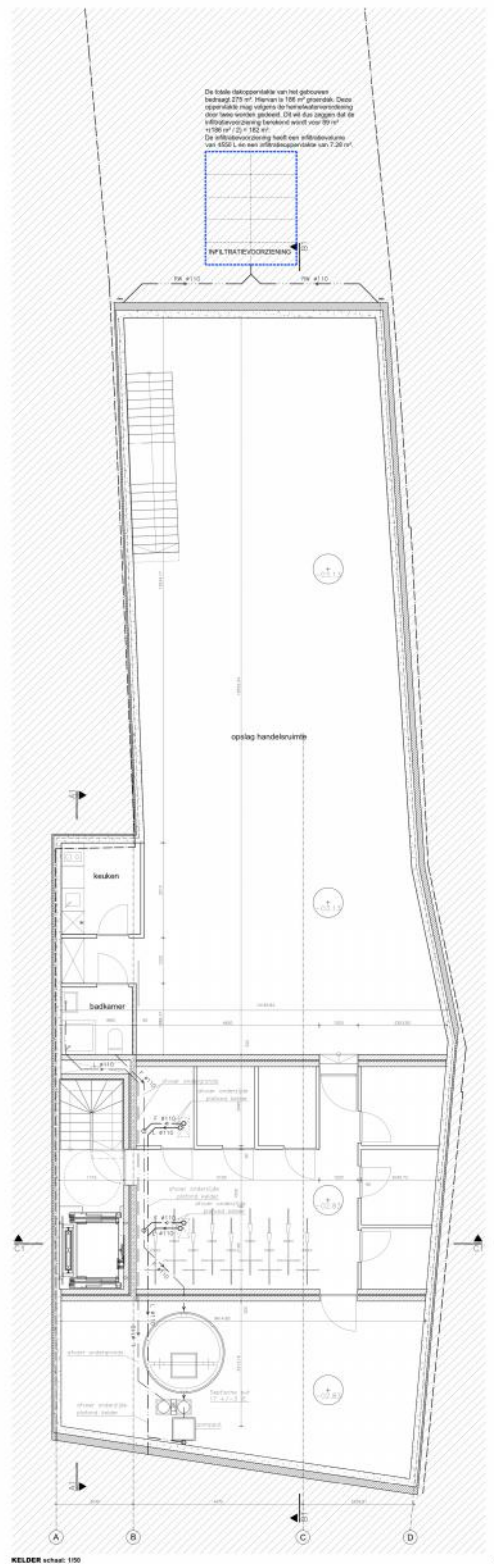
- Wat is het archeologisch potentieel binnen de grenzen van het plangebied.
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Is een vervolgonderzoek noodzakelijk?

3.5. Randvoorwaarden

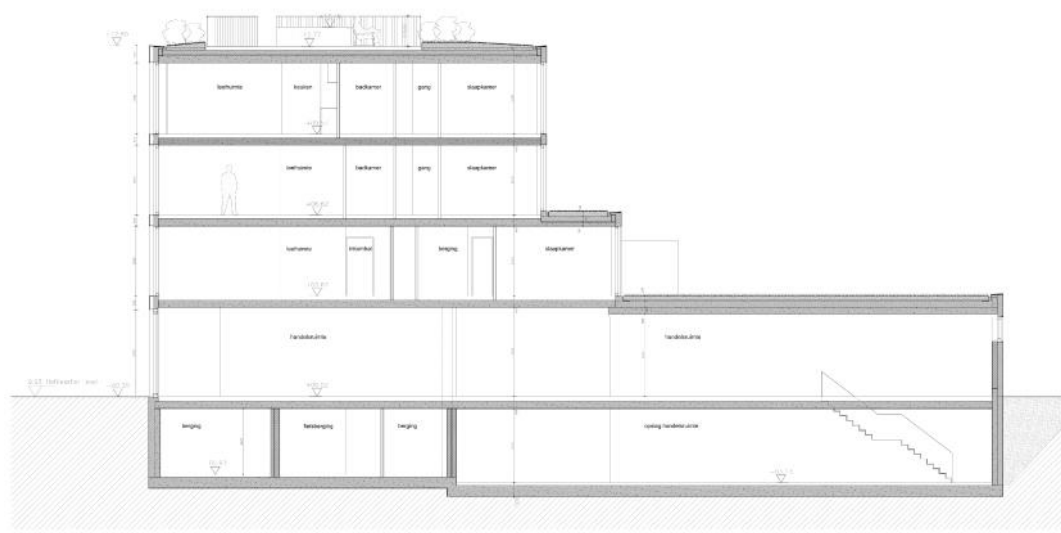
Er zijn geen randvoorwaarden van toepassing binnen het plangebied.

3.6. Geplande werken

Bvba Apotheek de Vooght wil weldra, aan het Hofkwartier 4 te Herentals, het bestaande handelspand met woning afbreken in functie van de bouw van een nieuwe handelsruimte waarboven drie appartementen en twee studio's worden voorzien. Het perceel waarop de ontwikkeling wordt voorzien is 436 m². Het toekomstige gebouw wordt volledig onderkelderd. De vloerplaat van de kelder wordt aangezet op 383 cm beneden het maaiveldniveau. De kelder zal worden gerealiseerd vanaf de straat tot circa 31 m diepte. Hieronder zal nog een septische put worden voorzien. In de achtertuin zal een infiltratievoorziening worden voorzien. Een deel van het regenwater wordt gebufferd op het groendak, een deel zal in de infiltratievoorziening vloeien. De oppervlakte van deze voorziening bedraagt 7 m².

Afbeelding 5: Keldervolume van de toekomstige situatie. Achter het gebouw wordt een infiltratievoorziening gerealiseerd (bron: Rik de Vooght Architecten).

Afbeelding 6: Doorsnede van de toekomstige toestand (bron: Rik de Vooght Architecten).

Op basis van Artikel 5.4.1. van het Onroerend Erfgoeddecreet wordt, gezien de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt bij een archeologische zone, bij de stedenbouwkundige vergunningsaanvraag een bekrachtigde archeologienota gevoegd.

3.7. Werkwijze

Het bureauonderzoek ligt in een zone die in het verleden gekenmerkt werd door een hoge densiteit aan bebouwing.

Voor het bureauonderzoek is, voor de aardkundige gegevens (Tertiair en Kwartair geologische kaarten), de website van DOV Vlaanderen geraadpleegd. Voor de Tertiair geologische kaart werd de viewer gebruikt, de Kwartair geologische kaart is analoog geraadpleegd. Voor de historische kaarten zijn de Ferrariskaart, de Atlas der Buurtwegen en de kaart van Vandermaelen geraadpleegd via www.geopunt.be. De Poppkaart was niet beschikbaar voor dit gebied. Daarnaast werden op deze online viewer de bodemkaart, de bodemgebruikskaart, de erosiekaart en het hoogteprofiel geraadpleegd. Via het geoportaal van het agentschap Onroerend Erfgoed werd de luchtfoto uit 1971 geraadpleegd.

Gezien de hoge densiteit aan bewoning op historische kaarten zijn op het kadaster te Antwerpen het primitief kadaster en historische kadasterschetsen opgezocht. Binnen

het plangebied zijn er schetsen beschikbaar uit 1874, 1895, 1907, 1910, 1911 en 1912. De kadastrale schetsen van na 1960 konden tijdens het bezoek omwille van technische problemen niet geraadpleegd worden. Deze zouden analoog nagestuurd worden, maar zijn tot op heden niet ontvangen.

Voor de archeologische waarden werd het CAI geraadpleegd.

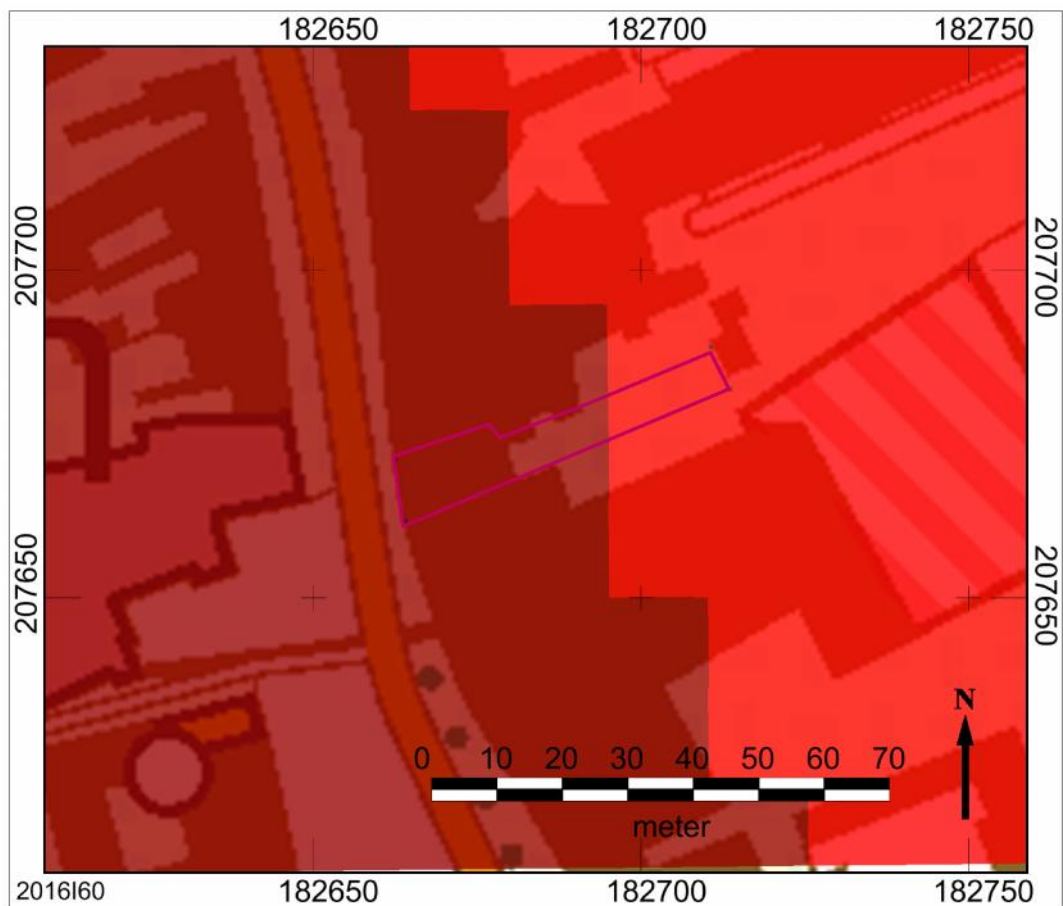
Van de opdrachtgever kregen we de plattegronden van de huidige en toekomstige toestand evenals de doorsnedes aangeleverd.

Op basis van de gegevens die deze kaarten aanleveren zijn we van mening dat deze volstaan voor het opmaken van dit bureauonderzoek. Het opzoeken van bijkomende historische kaarten zou geen beter beeld doen vormen van het plangebied in functie van de toekomstige ontwikkeling.

4. Landschappelijke ontwikkeling

4.1. Ligging

Het plangebied ligt ten oosten van de weg Hofkwartier net ten noorden van de Grote Markt te Herentals. Het perceel wordt aan weerszijde geflankeerd door bebouwing. Ten oosten ligt eveneens bebouwing. Het plangebied is in het westen volledig bebouwd, de oostelijke helft is in gebruik als stadstuin. Volgens de bodemgebruiksk kaart uit 2001 bevindt zich inderdaad bebouwing binnen het plangebied (*afbeelding 7, kleurcode rood*).

Afbeelding 7: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het plangebied (paarse kader). De rode pixels staan voor bebouwing.

4.2. Algemeen

De ligging van archeologische vindplaatsen relateert in hoge mate aan het natuurlijk landschap waarin deze zich bevinden. Het huidige landschap is hierbij intussen het resultaat van een lange en complexe ontwikkeling.

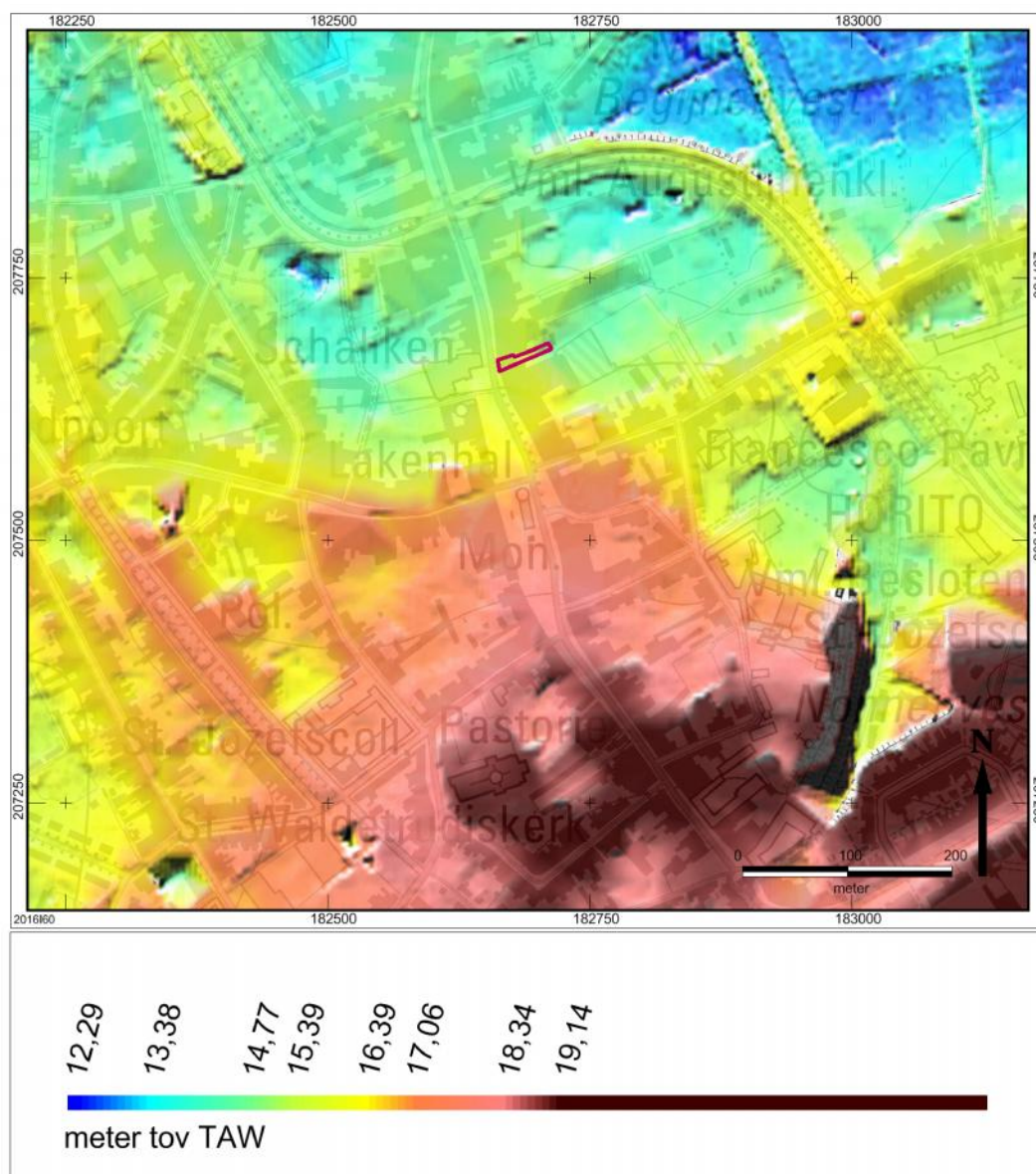
Belangrijke fysische variabelen zijn: de geologie, de geomorfologie, de bodemgesteldheid en de hydrologie. Op basis hiervan kunnen uitspraken worden gedaan over de landschapsgenese, de bodemopbouw, de ligging en stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische vindplaatsen kunnen zijn ingebed. Tevens is van belang het grondgebruik in het heden en verleden te inventariseren.

Bovenstaande elementen zijn gewichtige uitgangspunten om gefundeerde uitspraken te kunnen doen over de gespecificeerde archeologische verwachting (zie *infra*).

4.3. Geologie, geomorfologie en bodem

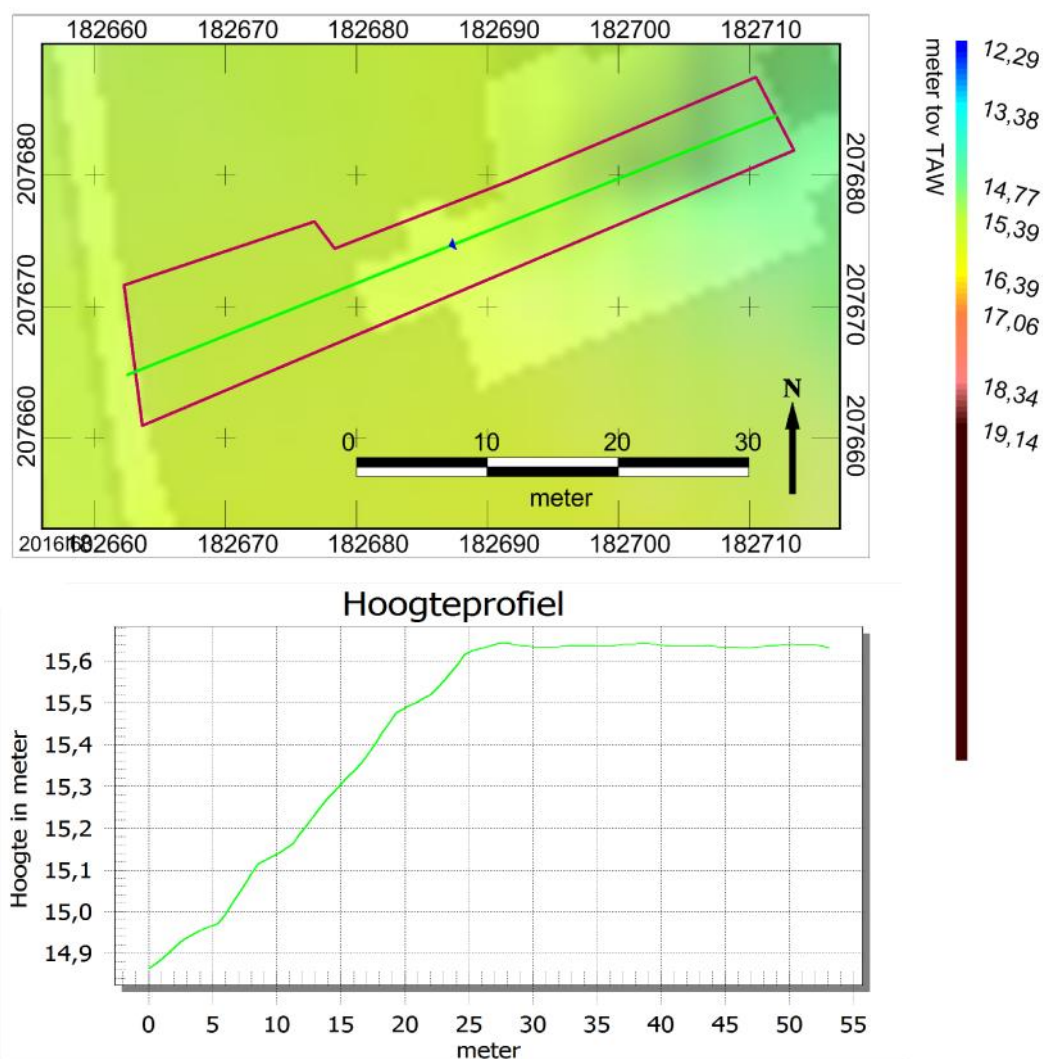
Geografisch gezien ligt het plangebied binnen de Kempen. Geomorfologisch gezien ligt het plangebied in het Scheldebekken in de depressie van de Schijns-Nete. Dit is een laag gelegen gebied waar de topografie zich beneden de 20 m situeert. De ruggen van Lichtaart en Geel doorkruisen deze Vlake. De Rug van Lichtaart ligt ten noorden van Herentals en is het meest uitgesprokene met hoogtes tot 33 m. Ten noorden van Herentals situeert zich de vallei van de Kleine Nete.

Op de uitsnede van het Digitaal HoogteModel (DHM, *afbeelding 8*) ligt het plangebied op de overgang van een verhevenheid in het landschap naar het dal van de Kleine Nete. De oude stadskern van Herentals ontwikkelde zich op deze verhevenheid.

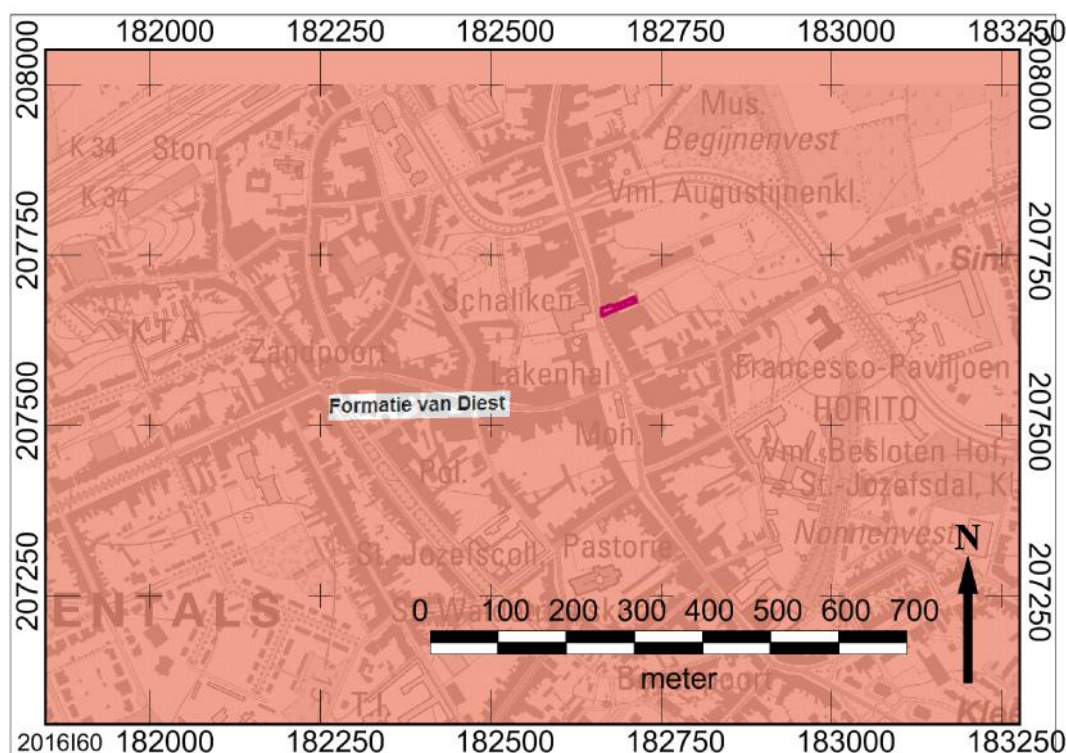
Afbeelding 8: Digitaal HoogteModel van de wijde omgeving van het onderzoeksgebied (paarse kader).

Binnen het plangebied worden hoogteverschillen waargenomen (afbeelding 10) tussen de +14.9 m en +15,6 m TAW over een afstand van circa 55 meter. Van het oosten naar het westen stijgt het terrein betrekkelijk sterk, maar halverwege vlakkt het terrein uit. (afbeelding 9, groene lijn).

Afbeelding 9: Hoogtelijn doorheen het landschap van noordoost naar zuidwest. Het plangebied wordt aangegeven met de paarse kader.

Volgens de Tertiair geologische kaart (afbeelding 10) komen binnen de diepere ondergrond van het plangebied groene en bruine zanden voor, heterogeen van karakter, die meerdere grindlagen bevatten. Daarnaast zijn er (ijzer)zandsteenbanken en kleirijke horizonten mogelijk die zowel glauconiet als micariek kunnen zijn. Deze afzettingen behoren tot de Formatie van Diest. De formatie werd gevormd tijdens het Tortonien en het Vroeg Messinien, twee tijdperken die behoren tot het late Mioceen (circa 11 – 7 miljoen jaar geleden).

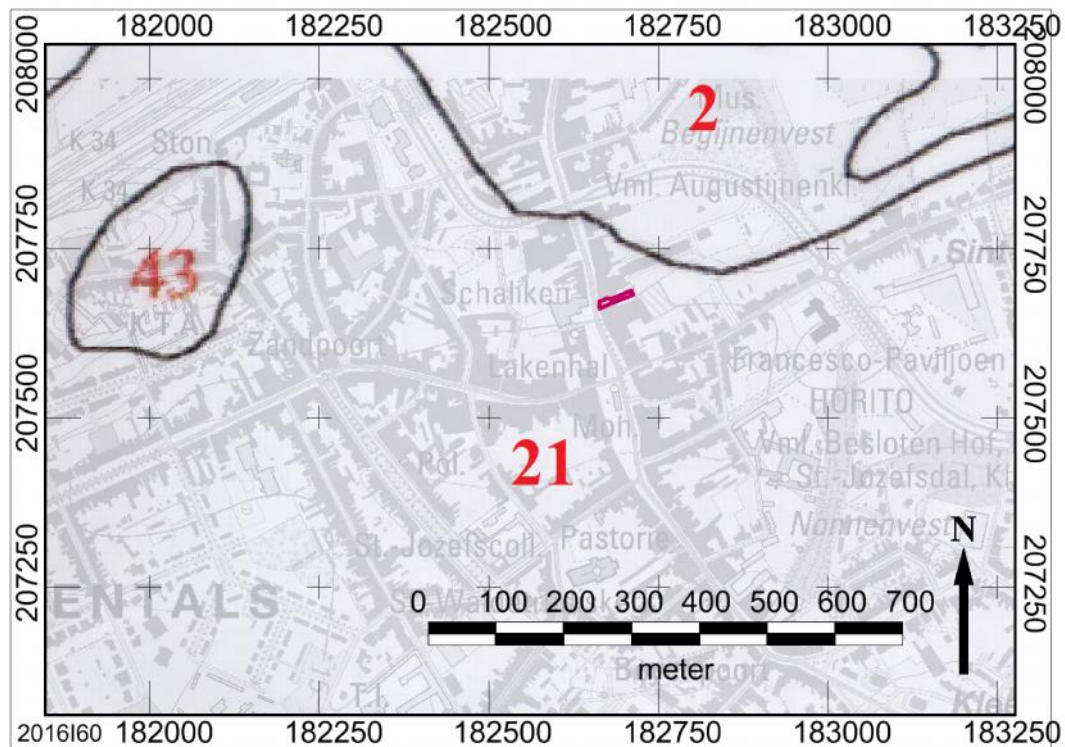
Afbeelding 10: Tertiairgeologische kaart met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

Volgens de kwartairgeologische kaart¹ (*afbeelding 11*) worden binnen het plangebied de afzettingen van de Formatie van Diest afgedekt door dekzand dat behoort tot de Formatie van Wildert (*afbeelding 11, code 21*). Tijdens het laat-Pleistoceen en mogelijk ook in het vroeg-Holoceen werd zand door sterke, noordoost gedomineerde winden aangevoerd en afgezet. Grove afzettingen werden eerder afgezet, fijnere deeltjes bleven langer in suspens en werden verder zuidoostelijk afgezet. Om deze reden komen in Vlaanderen zandige afzettingen voor in het noorden, zandlemige afzettingen in de centrale delen en lemige afzettingen in het zuiden.

Ten noorden van het plangebied komen vanaf het maaiveld Holocene afzettingen voor die behoren tot de Formatie van Singraven. De Formatie van Singraven behelst grindige, grof zandige, fijn zandige, lemige, kleiige en dikwijls venige afzettingen die deel uitmaken van Holocene beekafzettingen. De lithologie is sterk afhankelijk van het omliggende substraat. Dit betekent concreet dat het hier voornamelijk om zandige afzettingen gaat, eventueel met een kleiig karakter (*afbeelding 11, code 2*). Ten westen van

¹ Frederickx 1996.

het plangebied is er een zone waar de Formatie van Diest dagzoomt (*afbeelding 11, code 43*).

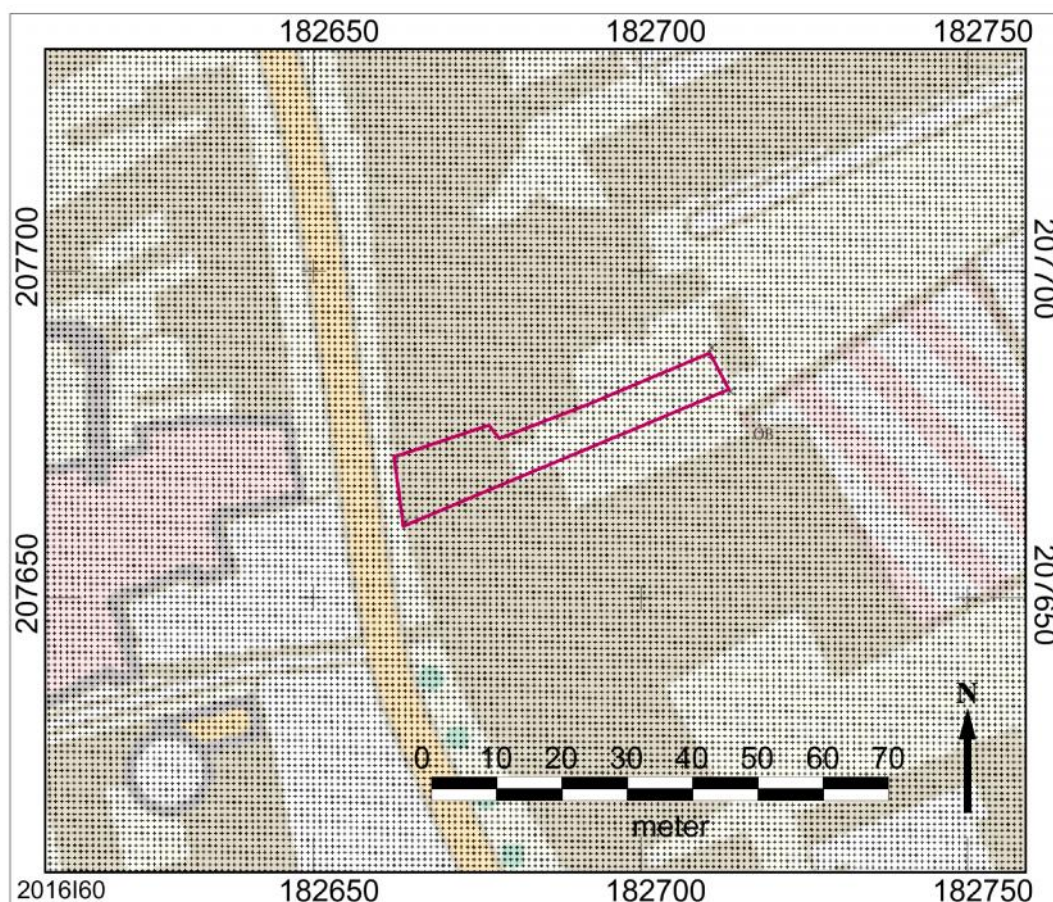

Afbeelding 11: Kwartairgeologische kaart van het plangebied (paarse kader) en omgeving.

Aangezien het plangebied in de stadskern van Herentals ligt, is het onduidelijk welke bodem precies op deze locatie voorkomt. Door de dichte bebouwing kon hier niet gekarteerd worden (*afbeelding 12*). Het oorspronkelijk en natuurlijk bodemprofiel kan hier geheel of grotendeels zijn verdwenen. Niettemin kan het ook nog deels bewaard zijn gebleven. De bodemkaart geeft hier geen uitsluitsel over. Archeologische resten kunnen onder ongekarteerde bebouwde zones zeker niet worden uitgesloten. Deze kunnen ofwel (lokaal) bewaard zijn gebleven ofwel (deels) verdwenen zijn.

Vaak is het mogelijk uit extrapolatie van de natuurlijke bodemgegevens in de wijdere omgeving, gecombineerd met gelijkaardige geomorfologische situaties, om toch nog bodemkundige gegevens af te leiden voor een specifiek ongekarteerd gebied.

Echter in onderhavige situatie is dit deze keer absoluut niet het geval. Er zijn namelijk teveel onbekende factoren.

Afbeelding 12: Bodemkaart met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

Ter afsluiting van het aardkundig en bodemkundige deel werd de bodemerosiekaart via Geopunt geraadpleegd, maar waren er voor dit plangebied geen gegevens beschikbaar.

4.4. Historische ligging

De naam Herentals wordt voor het eerst vermeld in een pauselijke bulle van circa 1147-1150. De stad ontstond uit twee zelfstandige kernen, namelijk een landbouwvestiging rond de Sint-Waldetrudiskerk als een allodium (villa) van het kapittel van de reguliere kanunnikessen van Bergen en een noordelijk gelegen handelsnederzetting in de loop van de 12de eeuw ontstaan aan de Nete. Omwille van eigen economische, strategische en politieke belangen steunde de "stedenstichter" hertog Hendrik I de kooplui bij conflicten tussen de traditionele domaniale maatschappij en de handelsnederzetting en stichtte hij in 1209 de stad en vrijheid Herentals op het Bergense goed waarvan hij een deel van de rechten en inkomsten

verwierf. De ligging van de nieuwe stad was van strategisch en economisch belang: centraal in het hertogdom Brabant aan de kruising van de Kleine Nete met de handelsroutes van Brugge over Antwerpen, Mechelen en Maastricht naar Keulen enerzijds en van Leuven naar Friesland anderzijds. Het economisch leven kende een gunstige evolutie en reeds voor eind 13de eeuw speelde Herentals een belangrijke rol in het hertogdom Brabant. Hertog Jan II verleende Herentals in 1303 haar keure, tot op het einde van het Ancien Régime de basis voor de stedelijke administratie, de wetgeving en de rechtspraak. Er bleven twee schepenbanken bestaan als relict van de ontstaanskernen van de stad, doch de bestuurlijke en rechterlijke macht over alle ingezetenen berustte vanaf 1209 bij de stadschepenen. De betekenis van de stad in het politieke en het culturele vlak staat in nauw verband met de economische bloei tijdens de Middeleeuwen. Als voorname "smalle stad" was Herentals lid van de Brabantse stedenbonden (1261-1262 en volgende) en nam het aanvankelijk deel aan de besprekingen van de Staten van Brabant en de Staten Generaal. Van 1356 tot 1406, toen Antwerpen bij het graafschap Vlaanderen hoorde, was Herentals de hoofdplaats van het markgraafschap Antwerpen, waarvan het één van de meierijen was, en in 1372 vervingen Lier en Herentals samen Antwerpen in de Raad van Kortenberg. Op cultureel gebied was de stichting van de Latijnse school (begin 14de eeuw) en haar uitstraling van groot belang. Van 1576 tot 1584 bezetten Staatse troepen de stad die in de volgende eeuwen als garnizoenstad meermaals te lijden had onder bezettingen en inkwartieringen waarbij haar rol als economisch centrum verloren ging. Basis van de welvaart in de Middeleeuwen was een op de Europese markt gerichte lakennijverheid en -handel (einde 13de-16de eeuw), die haar grootste bloei kende in de tweede helft van de 14de eeuw - eerste helft van de 15de eeuw en geleid werd door de in 1322 gestichte lakengilde met officiële keurbrieven van 1360. In de 16de eeuw kende de stad nog een relatieve bloei als belangrijk bleek- en exportcentrum van linnen; vermeldenswaardig in dit verband is het Herentalse linnen dat als "Arantales" vanuit Sevilla verscheept werd naar Amerika. Vanaf de 17de eeuw echter was de rol van Herentals als exportcentrum uitgespeeld. Tijdens de Boerenkrijg trad de stad voor korte tijd op het voorplan tot de slag bij Herentals een einde maakte aan de bezetting door de Boeren (23-28 oktober 1798).

Ondanks de demografische en economische achteruitgang bleef de stad door haar gunstige centrale ligging een regionaal centrum met een bescheiden nijverheid. Herentals was en is de administratieve, juridische, kerkelijke en culturele "hoofdstad"

voor vele Kempische dorpen en gemeenten. Tijdens de 19de en 20ste eeuw werd de stad een knooppunt van nieuwe steen-, spoor- en waterwegen, gevolgd door de verdere ontwikkeling van centraalverzorgende functies. Achtereenvolgens werden de wegen naar Lier (1837-1838), Geel (1839), Turnhout (1845-1877), Kasterlee (1862-1866), Vorselaar-Poederlee-Lille-Wechelderzande-Vlimmeren (1864-1869), Aarschot (vanaf 1845 namelijk over Olen, Noorderwijk (1859), Morkhoven-Wiekevorst (1860-1863), Zoerle-Parwijs/Herselt (1871) en Herenthout (1875 en 1903) aangelegd. In 1854-1856 kwam er een treinverbinding tussen Antwerpen, Lier, Herentals en Turnhout, in 1863-1865 tussen Leuven, Aarschot en Herentals en in 1873-1878 werd de verbinding Antwerpen-Duitsland gerealiseerd waardoor Herentals uitgroeide tot een belangrijk verkeersknooppunt. De gekanaliseerde Kleine Nete tussen Lier en Herentals werd plechtig ingehuldigd in 1839, het kanaal Herentals-Bocholt werd aangelegd tussen 1843 en 1846 en vanaf 1856 verbond het Kempisch Kanaal Antwerpen met Herentals waar deze waterweg een honderdtal jaar het stadsbeeld zou bepalen. Het Albertkanaal werd gegraven in de jaren 1935-1939.

De industrie omvatte eertijds onder andere de ijzergieterijen Van Aerschot (zie Peerdsbosstraat nummer 5 en Nonnenstraat nummer 37), een poeder- en dynamietfabriek, een lucifermakerij en een schoenfabriek; een belangrijke bron van inkomsten in de 19de eeuw was de huisnijverheid, met name het kantwerk. Na de Tweede Wereldoorlog ging de nog bestaande plaatselijke nijverheid van leder en tabak achteruit. Impuls voor de naoorlogse industriële ontplooiing was de vestiging (1964) van de toenmalige General Biscuits N.V., gegroeid uit de Antwerpse koekjesfabrieken De Beukelaer en Parein, en de vestiging van de industriezone Herentals (1967) op het grondgebied van Herentals, Herenthout en Grobbendonk.

In het kerkelijke vlak kende Herentals, met uitzondering van het begijnhof, slechts één parochie van vóór 1186 tot 1936: Sint-Waldetrudis. In 1186 schonk de bisschop van Kamerijk het altaar van Herentals aan het kapittel van Bergen. Het kapittel van Herentals, opgericht in 1367, bleef slechts kort bestaan en in 1531 kwam het personaat van Herentals met alle inkomsten in het bezit van het kapittel van Hoogstraten. Het belang van Herentals blijkt uit de aanwezigheid van een aantal geestelijke instellingen: een gasthuis (circa 1253), een begijnhof (vóór 1266), het Besloten Hof (1410), een minderbroedersklooster (1472) en een refugiehuis van de Mechelse augustijnen (1521). Pas in de 20ste eeuw werden onder invloed van de demografische evolutie nieuwe

parochies opgericht: Onze-Lieve-Vrouw (1936), Sint-Antonius (1965) en Sint-Jan-de-Doper (1966).

Het tracé van de middeleeuwse stadsomwalling (14de- 15de eeuw), een unicum voor de Kempen, is terug te vinden in het huidige stratenplan; de meest duidelijke resten zijn de Begijnenvest, de Nonnenvest, het tracé Vest-Molenvest en twee stadspoorten: de Bovenpoort van vóór 1361 (zie Bovenrij) en de Zandpoort van vóór 1400 (zie Zandstraat). De Belgiëlaan volgt het vroegere tracé van de Kempische Vaart (1859), die in het stadsgebied einde jaren 1940 gedempt werd; ter hoogte van de Koppelandstraat en het Stationsplein liggen administratieve centra, onder meer ter plaatse van de vroegere vaartkom. Op enkele historische panden na vertoont de binnenstad een doorsneebebouwing, voornamelijk uit de 20ste eeuw. Rond de oudste stadskern: verspreide arbeidershuisvesting met een sterke concentratie in het zuiden en het zuidwesten, onder meer in Sint-Waldetrudisstraat, Spekmolenstraat, de Paepestraat, Veldstraat en Markgravenstraat. Tussen Eigen Haard, Boerenkrijglaan, Ringlaan en Stadspoorstraat: sociale woonwijk vanaf 1921 opgericht door de Naamloze Maatschappij Eigen Haard naar ontwerp van A.D. Puissant (zie gevelsteen boven rondboogdoorgang in Eigen Haard tussen nummers 31 en 33), meer recente uitbreiding ten zuidwesten met eengezinswoningen en opvallende torengebouwen in Kleerroos, renovatie in 1998 door architectenbureau H. Van Rompaey; bijhorende school uit het tweede kwart van de 20ste eeuw (Boerenkrijglaan nummer 16). Voorts woonwijken uit de tweede helft van de 20ste eeuw ten zuidwesten van het Albertkanaal. Ten oosten woonwijk Diependael opgericht door N.V. Eigen Haard naar ontwerp van J. Van Sand, H. Van Rompaey en J. Beutels, eerstesteenlegging op 22 september 1979. Residentie Hof van Bremdael en Rusthuis Bremdael in de Ernest Claeslaan, tegen de Ringlaan. Residentiële woonwijk uit de tweede helft van de 20ste eeuw ten noordwesten aansluitend bij het Netepark en het Bloso-sportcentrum. Groengebied met verspreide woningbouw in het noorden en noordoosten, onder meer omgeving van de Kruisberg met calvarie, kapellen, het kerkhof en even verderop de zogenaamd "Toeristentoren". Eveneens groengebieden ten noordwesten aan de Kleine Nete en ten westen als overblijfsel van een militair domein. Industriezones aan beide zijden van het Albertkanaal en op Hannekenshoek, tussen het Albertkanaal en het kanaal Herentals-Bocholt. Karakteristiek in het Herentalse stadsbeeld zijn de verschillende kanaalbruggen, onder andere de vierdendeelbrug ter hoogte van de De Beukelaer-Pareinlaan uit de jaren 1930, en de sluis ter hoogte van de

Herenthoutseweg. Her en der voormalige sluiswachterhuizen aan de Nete en de gedempte vaart (onder meer Peerdsbosstraat nummer 6).

Naast de Lakenhal, het Begijnhof, de stadspoorten en de Sint-Waldetrudiskerk bleven onder andere het Besloten Hof (Nonnenstraat nummers 6-12), de infirmerie van het voormalige augustijnenklooster (Augustijnenlaan nummer 1), het Hof Le Paige (Nederrij nummer 135) en het Hof Diercxsens (Wolstraat nummer 18) bewaard als getuigen van het verleden².

Het hofkwartier is een drukke winkelstraat ten noorden van de Grote Markt waarlangs heterogene bebouwing met 19de en 20ste eeuwse panden en puien voorkomen, doorgaans aangepast aan winkel- en horecafunctie³.

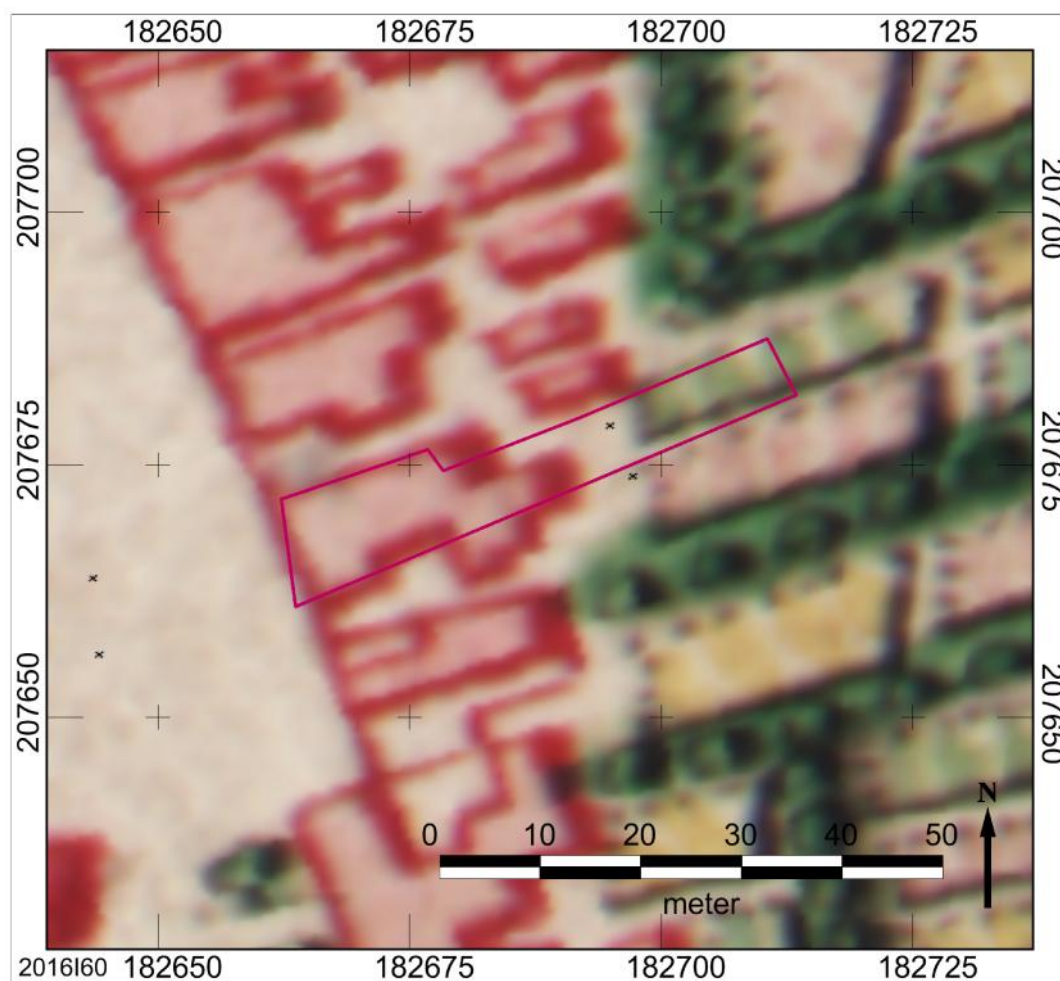
De oudste gedetailleerde beschikbare kaart die kon gegeorefereerd worden, is die van Ferraris uit de periode 1771-1778⁴ (*afbeelding 13*). Op die kaart is de bebouwing in de stadskern goed zichtbaar. Het westelijk deel van het plangebied is bebouwd. Het oostelijke deel werd gebruikt als moestuin.

Op de Atlas van de Buurtwegen uit 1843-1845 (*afbeelding 14*) is duidelijk te zien dat het om een hoofdgebouw gaat waarachter een achterbouw ligt. Ten noorden van de woning is een doorgang tussen het erlangs gelegen huis om het achtererf te bereiken. Op kaart Vandermaelen uit 1846-1854 (*afbeelding 15*) kan dit alles door het grofschalig karakter van de kaart niet herkend worden.

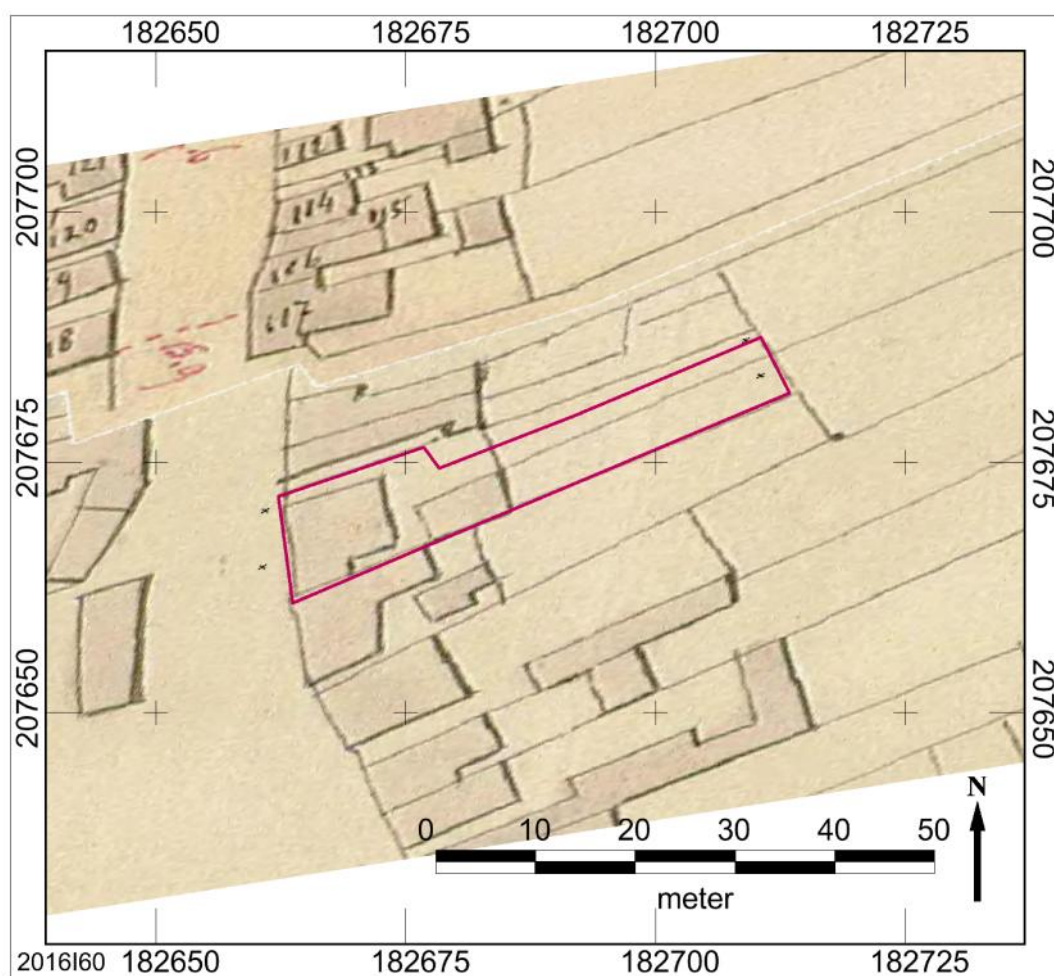
² Agentschap Onroerend Erfgoed 2016.

³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016 (2)

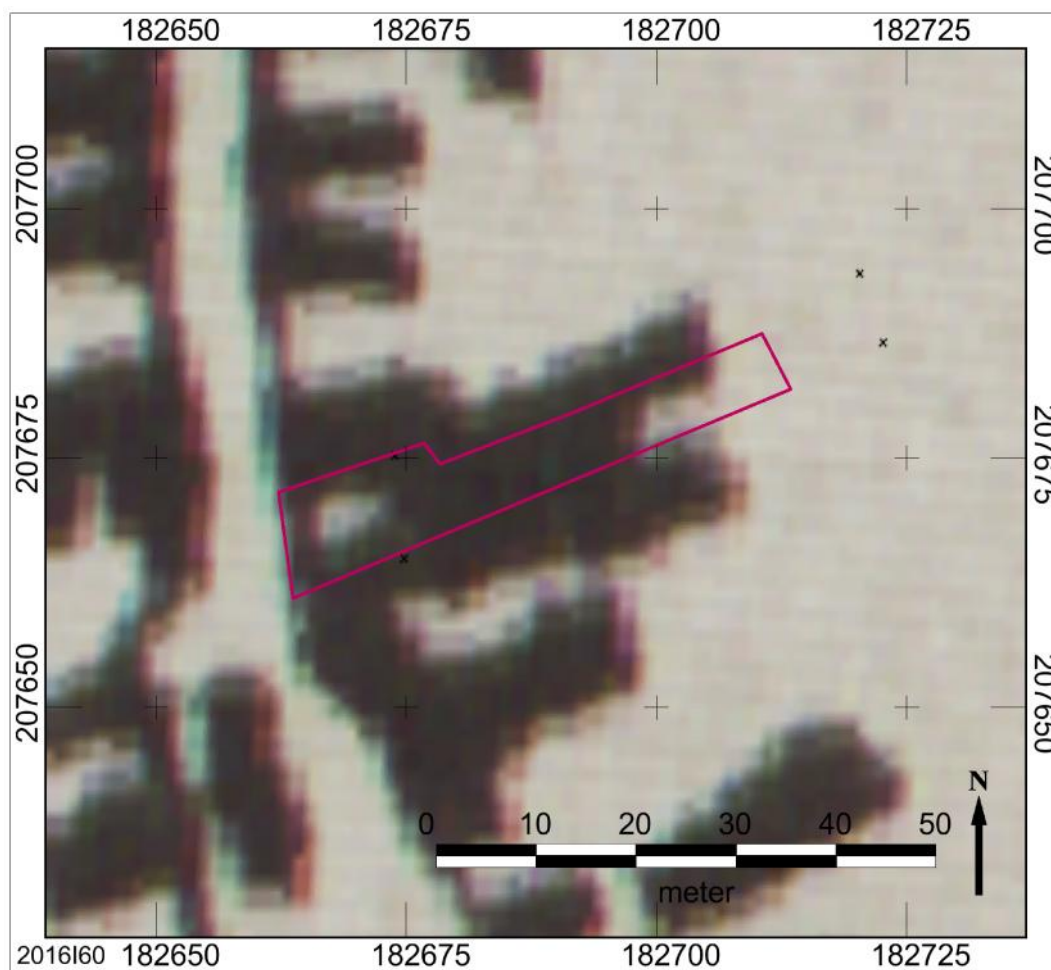
⁴ Uitgeverij Lannoo n.v., 2009.

Afbeelding 15: Ferrariskaart uit 1778 met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

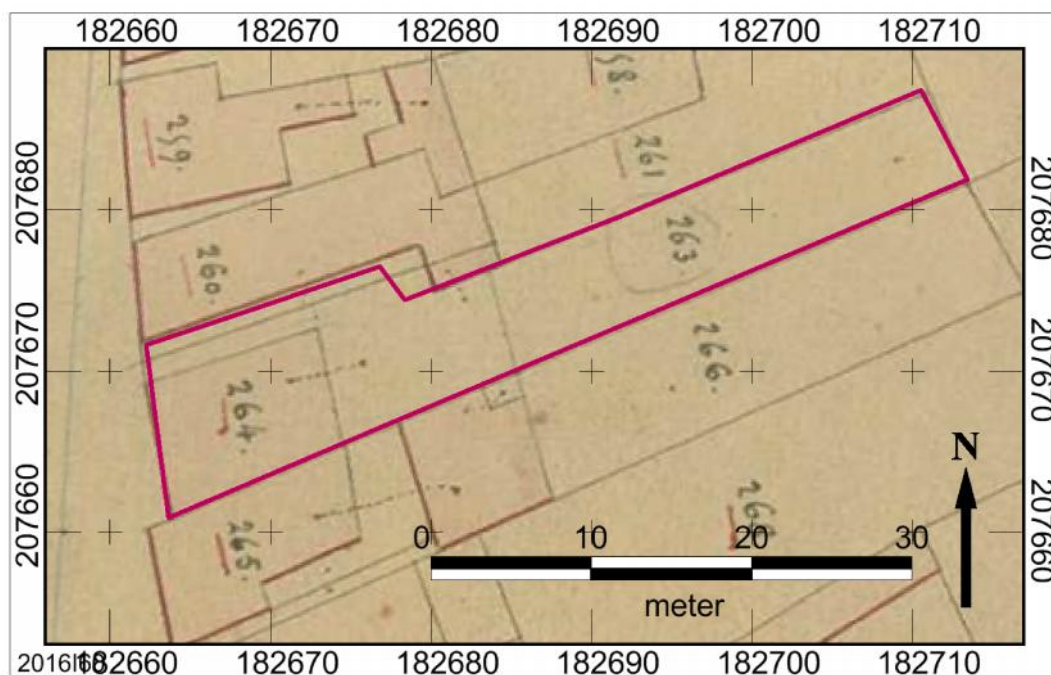

Afbeelding 16: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

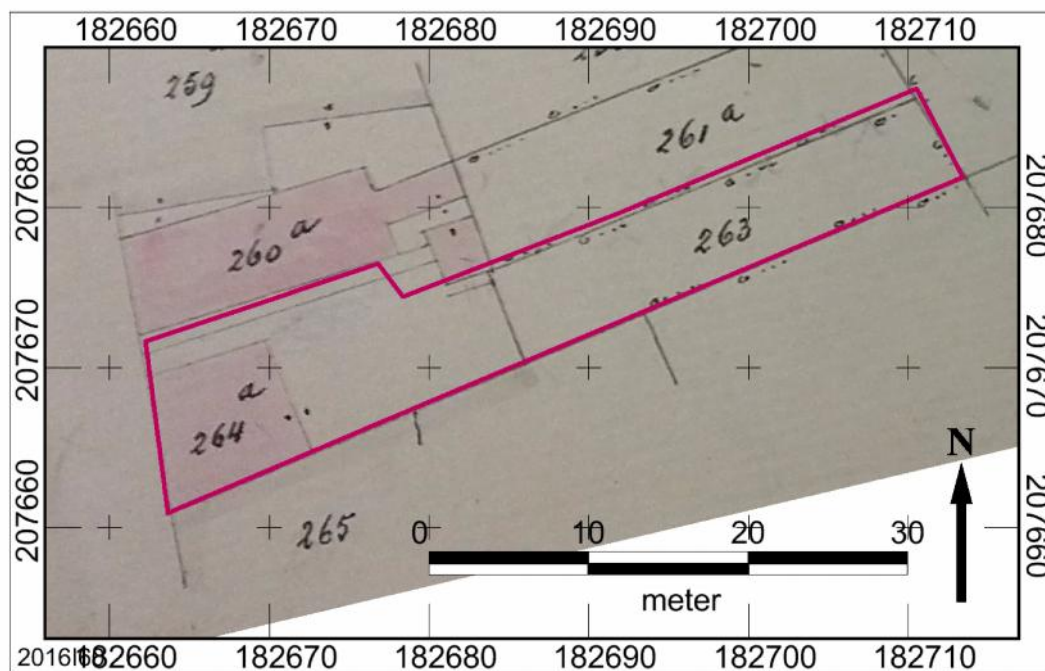
Afbeelding 17: Kaart van Vandermaelen met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

Aangezien het plangebied binnen een zone met hoge densiteit aan bebouwing ligt, zijn het primitief kadaster en de mutatieschetsen geraadpleegd. Het primitief kadaster (*afbeelding 18*) dateert uit dezelfde periode als de Atlas der Buurtwegen en Vandermaelen. Hierop is te zien dat de achterbouw niet meer aanwezig is.

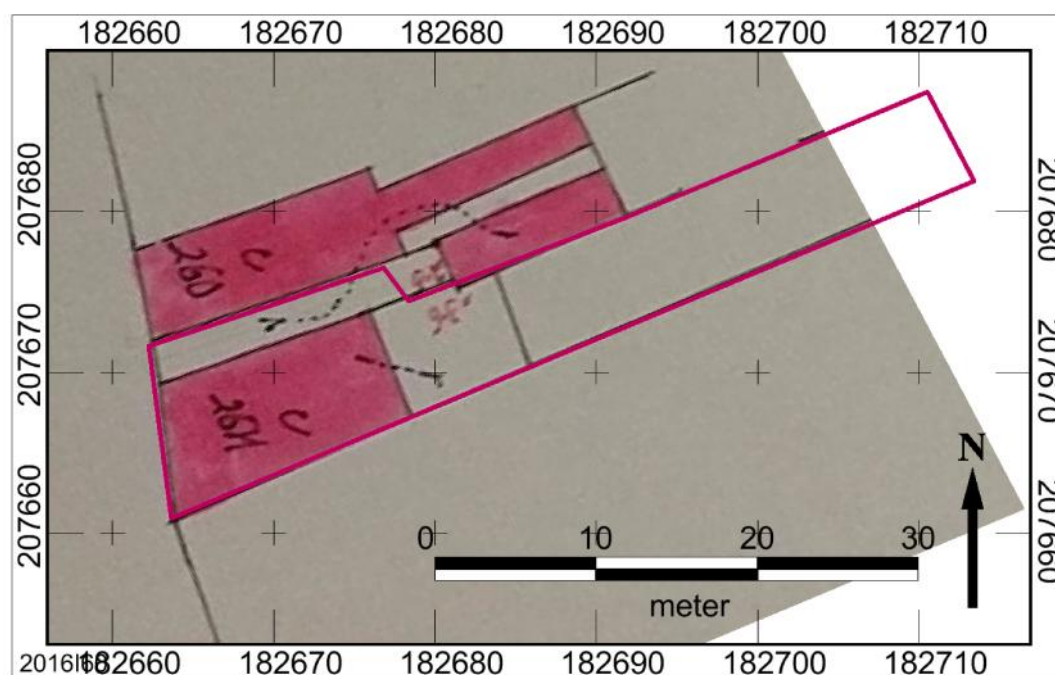
Afbeelding 18: Het primitief kadaster met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

In 1873 worden de percelen hernummerd. Het perceel aan de straat krijgt een toevoeging a, het westelijke deel wordt hernummerd naar 263. Naar bebouwing toe veranderd er niets (afbeelding 19).

Afbeelding 19: Kadasterschets uit 1874 met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

Op de kaart van 1895 is de woning in westelijke en noordelijke richting uitgebreid. Tevens vindt er opnieuw een hernummering plaats (*afbeelding 20*).

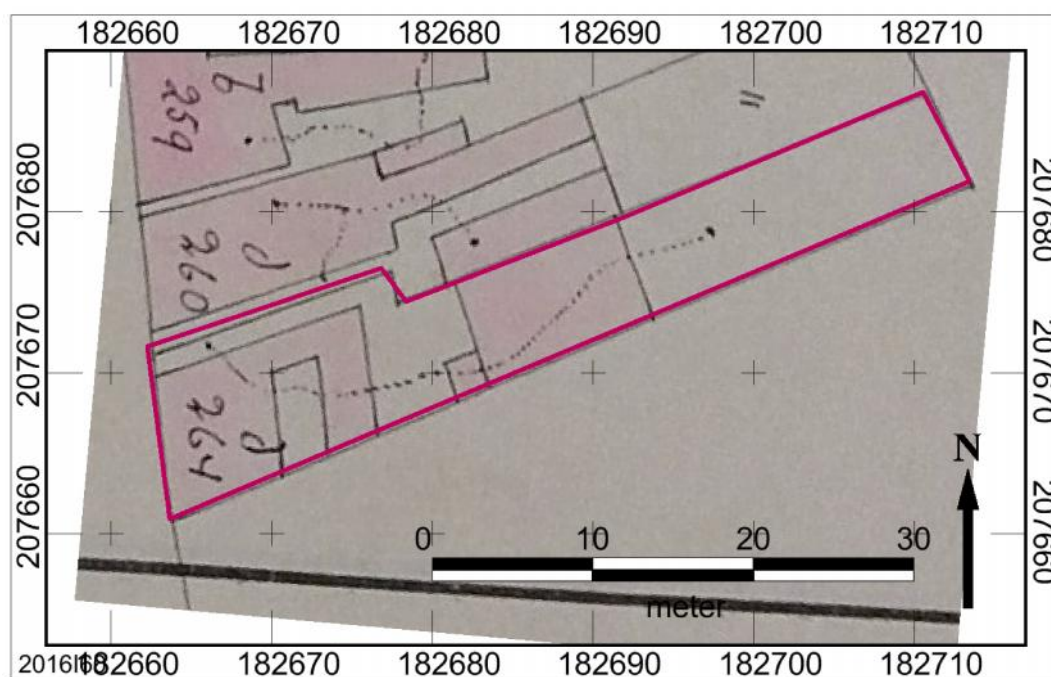

Afbeelding 20: Kadasterschets uit 1895 met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

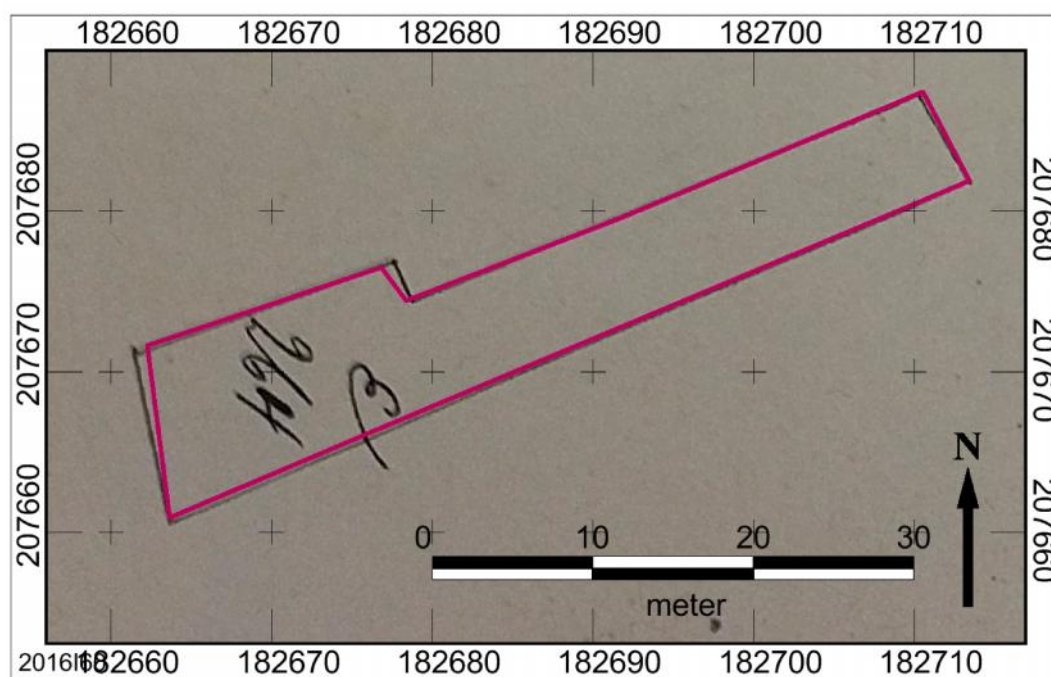
In 1907 wordt de woning opnieuw aangepast en ontstaat er een kleine binnenkoer. Achter de woning wordt een achterbouw opgetrokken. De noordelijke perceelsgrens wordt aangepast. (*afbeelding 21*). In 1910 wordt alle bebouwing gesloopt (*afbeelding 22*).

Een jaar later wordt een nieuwe woning opgetrokken. Deze wordt langs de straatzijde over de volledige breedte gebouwd. Achter de woning worden aan de noordzijde enkele koterijen gebouwd (*afbeelding 23*). Deze koterijen worden in 1912 verder uitgebreid in zuidelijke richting (*afbeelding 24*).

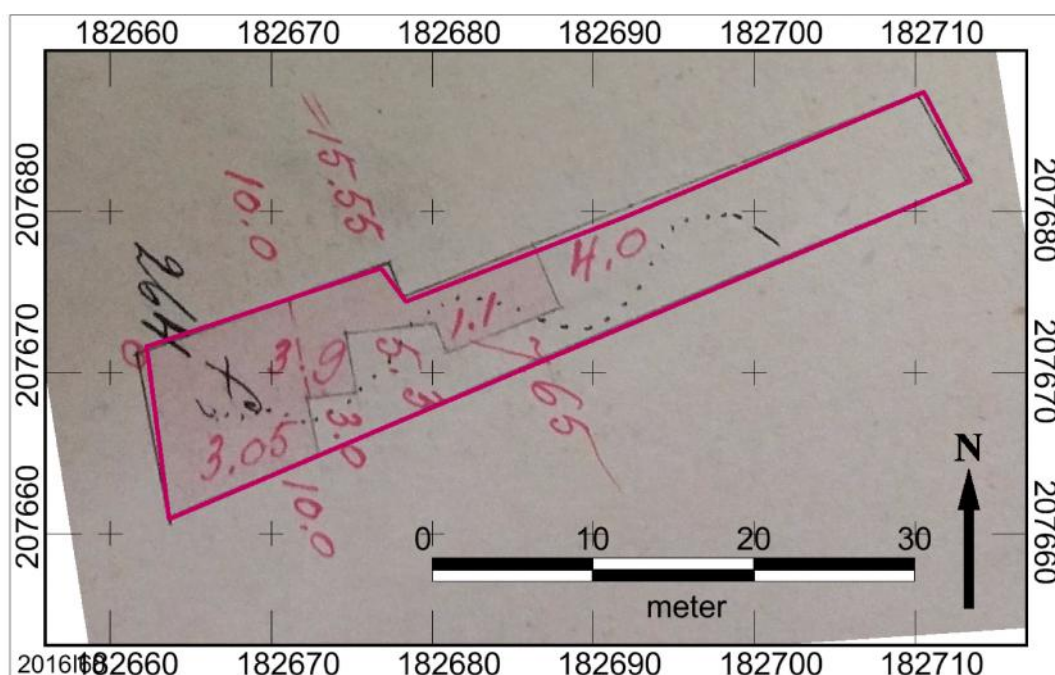
Tussen dan en 1960 zijn er geen aanpassingen bekend. De kadastrale schetsen van 1960 zijn enkel digitaal te raadplegen bij het kadaster. Door technische problemen was het niet mogelijk om deze tijdens het bezoek te raadplegen. Er werden afspraken gemaakt om deze analoog na te sturen. Tot op het ogenblik van dit schrijven hebben we geen schetsen mogen ontvangen.

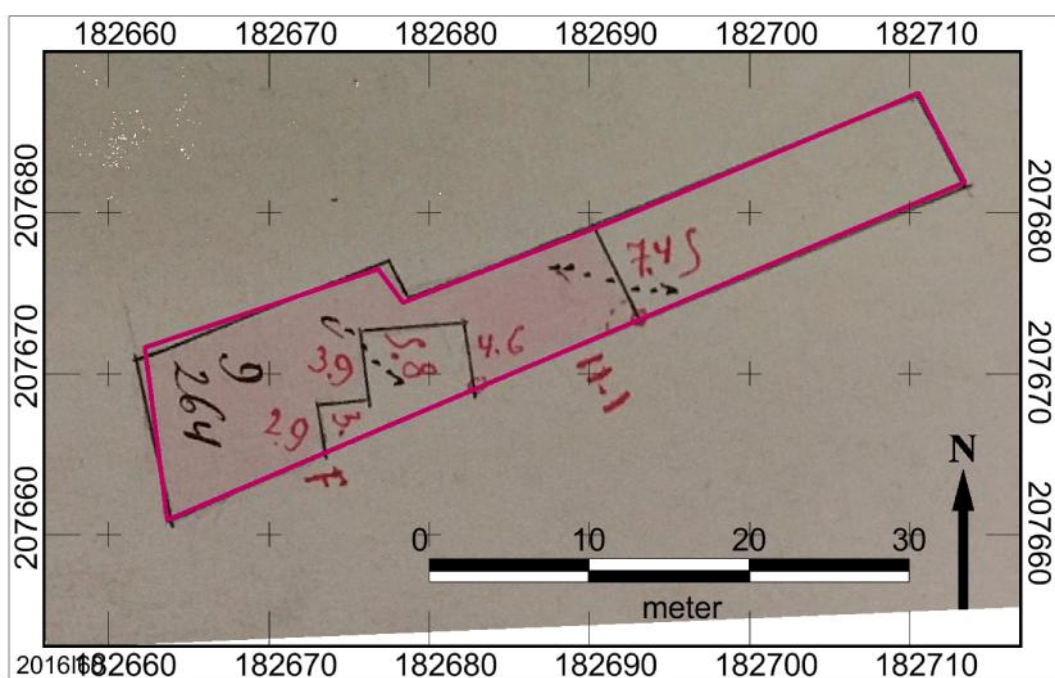
Afbeelding 21: Kadasterschets uit 1907 met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

Afbeelding 22: Kadasterschets uit 1910 met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

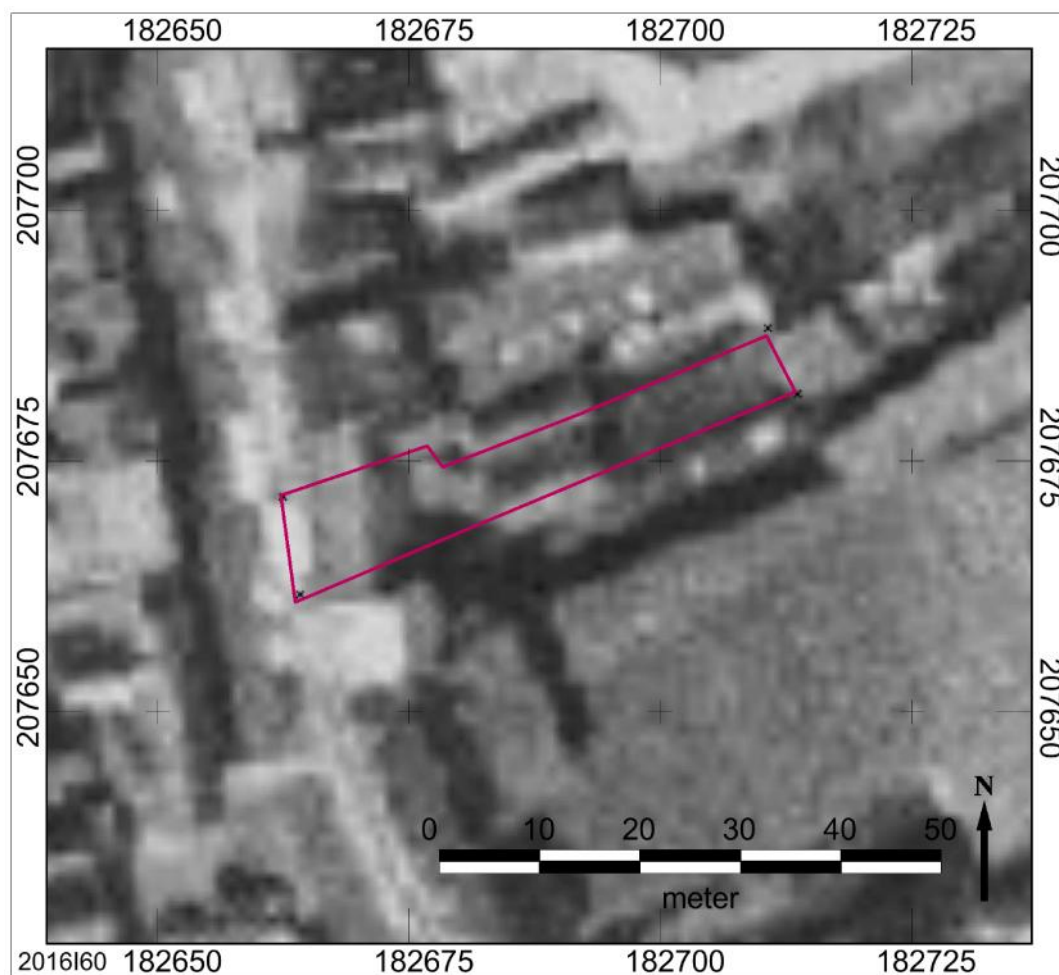

Afbeelding 23: Kadasterschets uit 1911 met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

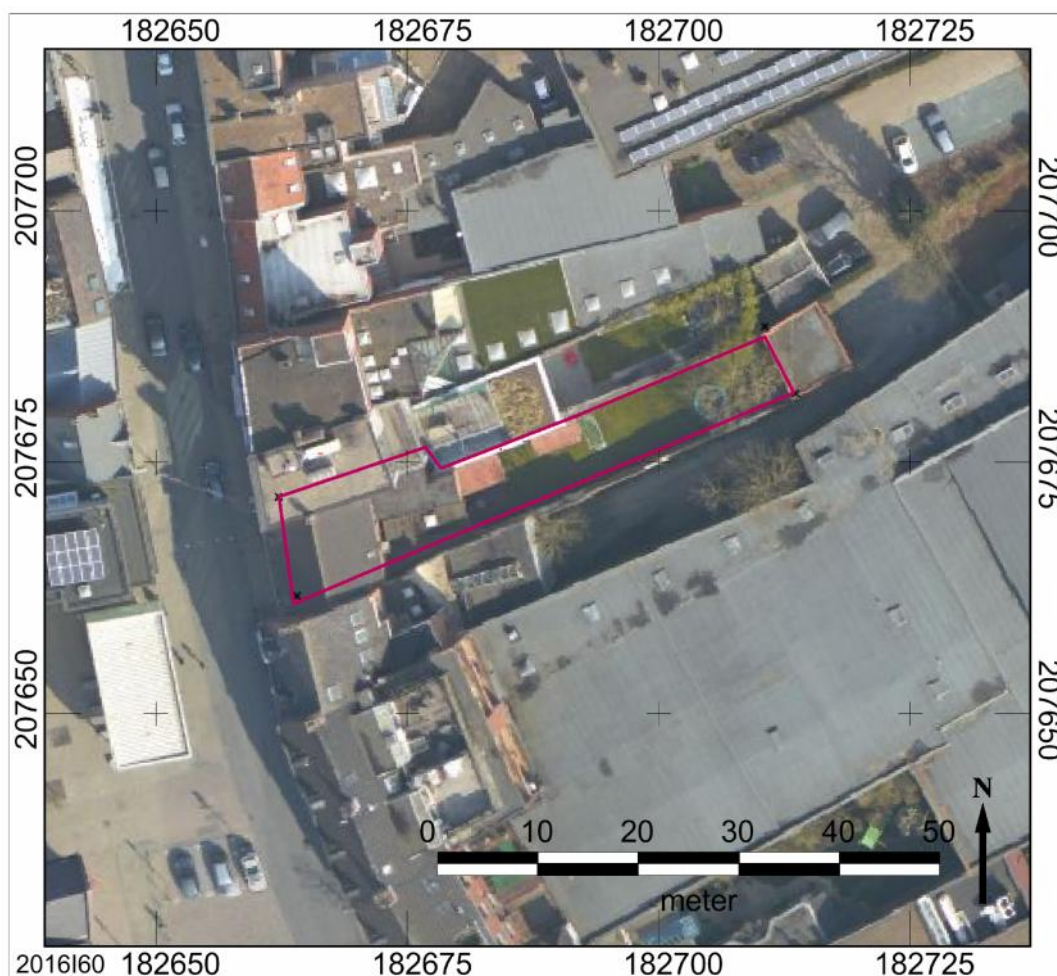
Afbeelding 24: Kadasterschets uit 1912 met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

De oudste raadpleegbare luchtfoto is uit 1971 (*afbeelding 25*). Deze laat een situatie zien die vergelijkbaar is met de situatie vandaag de dag. De straatzijde is bebouwd, hierachter bevindt zich een koterij. De rest van het plangebied is in gebruik als achtertuin met enkele grote bomen.

Afbeelding 25: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

De luchtfoto van vandaag de dag laat een vergelijkbaar beeld zien, maar dan in hoger resolutie (*afbeelding 26*).

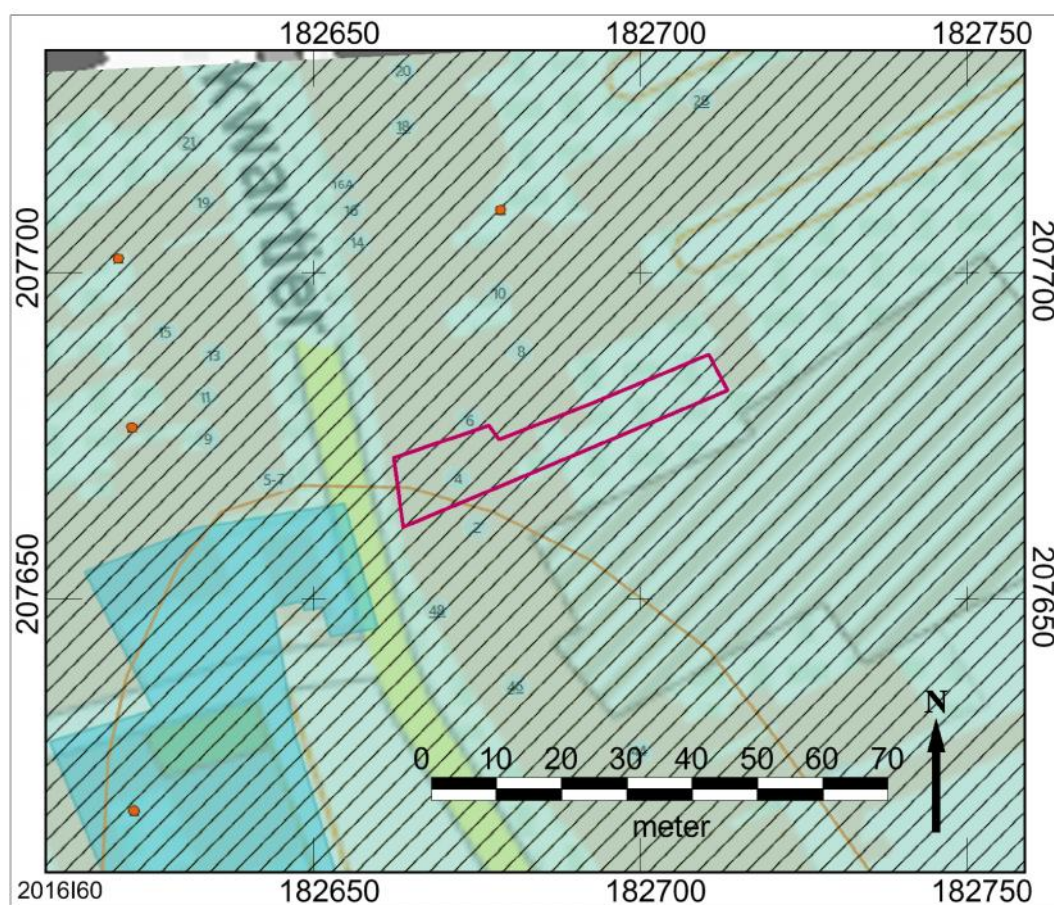

Afbeelding 26: Luchtfoto uit 2015 met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

4.5. Erfgoedwaarden en archeologische vindplaatsen

Op de combinatiekaart van de vastgestelde inventarissen (afbeelding 27) zijn er erfgoedwaarden bekend in de nabijheid van het plangebied. Allereerst is de historische stadskern van Herentals een archeologische zone (afbeelding 27, gearceerd). De historische stadskern is een grote en complexe archeologische zone die het resultaat is van een eeuwenlange intense bewoning binnen de stedelijke grenzen, meestal een omwalling. De stadsplattegrond kent een cumulatief karakter en verschillende fasen, met een oude nederzettingkern die soms teruggaat op een vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid. Voor de afbakening is in eerste instantie gekeken naar het 19de-eeuwse gereduceerde kadaster omdat dit de eerste nauwkeurige kadasterkaart is die nog een tijdsbeeld geeft van voor de industrialisering.

Binnen het plangebied zijn geen bouwkundige relictten (*afbeelding 27, oranje punten*) vastgesteld. In de directe nabijheid van het plangebied zijn vier relictten vastgesteld.

Afbeelding 27: Uitsnede uit de combinatiekaart met de vastgestelde inventarissen met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

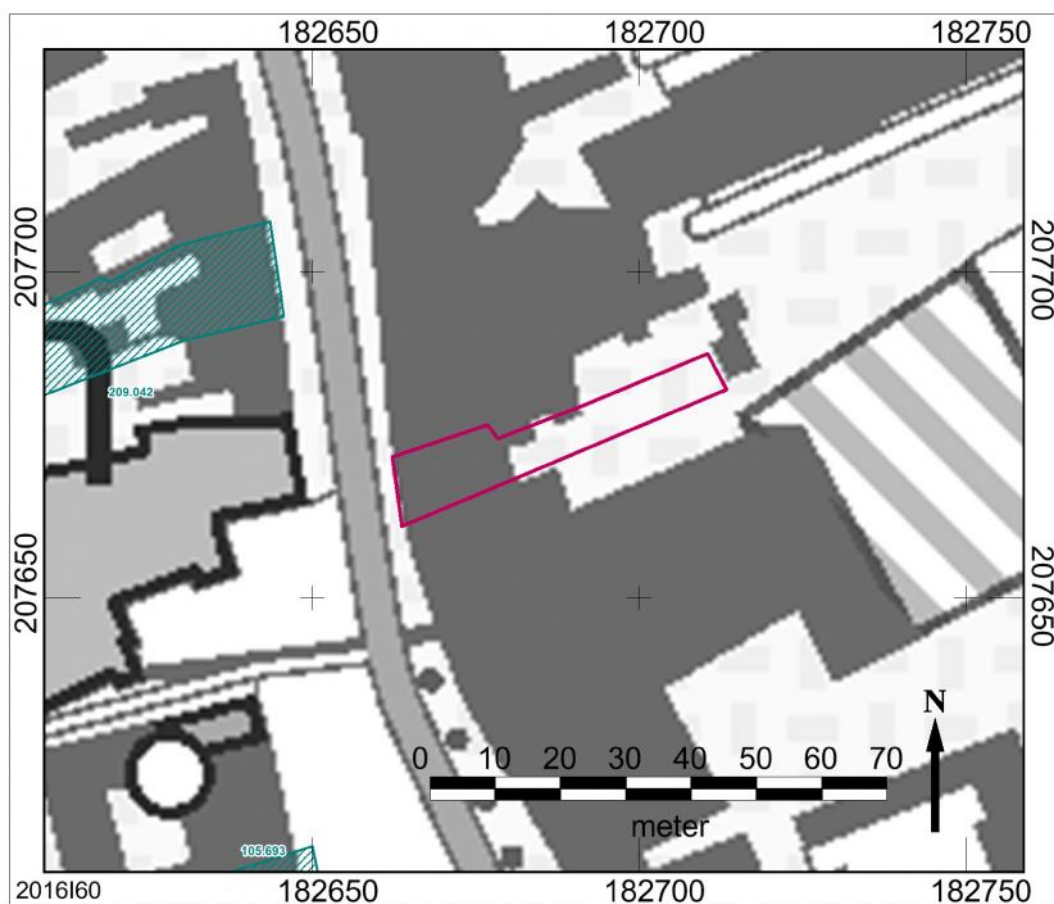
Volgens de Centrale Archeologische Inventaris (*afbeelding 28*), de Vlaamse archeologische database, zijn in de omgeving van het plangebied (straal van 150 m twee vindplaatsen bekend. Deze worden weergegeven in tabel 1.

Op circa 30 m ten noordwesten van het plangebied werd in 2015 een prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd. Daarbij werden verspreid over het terrein negen grondsporen vastgesteld die afgedekt werden door een zwarte laag. Zowel de sporen als de zwarte laag krijgen een datering in de volle middeleeuwen toegekend. De vindplaats is goed bewaard door de afdekking van een groot puinpakket uit de nieuwste tijd (CAI Inventarisnr. 209042). Daarnaast is ten zuidwesten van het

plangebied, op een afstand van circa 60 m, nog een alleenstaand huis gekend dat dateert vanaf 1489. Het huidige uitzicht is echter 18de eeuws.

CAI-inventarisnummer	Periode	Interpretatie
105693	Late middeleeuwen	Huis
209042	Volle middeleeuwen	Negen vol middeleeuwse sporen

Tabel 1: Overzicht van de sites in de nabijheid van het plangebied.

Afbeelding 28: Uitsnede uit de Centraal Archeologische inventaris met aanduiding van het plangebied (paarse kader).

5. Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van de verzamelde gegevens kan men een archeologische verwachting vooropstellen. Hierbij dient een onderscheid te worden gemaakt tussen twee typen samenlevingen, die het landschap ook op een verschillende manier benutten. Het betreft enerzijds jager-verzamelaars (en vissers) (paleolithicum-mesolithicum/neolithicum) en anderzijds landbouwers (neolithicum - nieuwste tijd).

In het algemeen mag men stellen dat de steentijden (paleolithicum, mesolithicum/neolithicum) zich kenmerken door het voorkomen van nomadische jager-verzamelaars en vissers en dat de sedentaire landbouw geleidelijk aan wordt geïntroduceerd tot ver in het neolithicum of zelfs tegen de overgang naar de metaaltijden toe. Soms argumenteert men dat, in de contreien van het onderzoeksgebied, namelijk de zandige tot zandlemige streken, hier sprake is van een samenlevingsvorm die grotendeels is gebaseerd op jacht en/of op nomadische veeteelt.⁵

Voor dit rapport betekent dit dat de locatiekeuze voor jager-verzamelaars behalve tijdens het paleolithicum en het mesolithicum ook in hoge mate van toepassing waren tijdens het neolithicum.

Jager-verzamelaars

Jager-verzamelaars leefden voornamelijk van de jacht, de visvangst en het verzamelen van eetbare planten en vruchten. Omdat alle gewenste voedingsbronnen niet op één plaats aanwezig waren én om de natuurlijke omgeving niet uit te putten, trokken ze van de ene kampplaats naar de andere. Hierdoor ontstond na verloop van tijd een landschap waarin tal van tijdelijke, zowel grote als kleine kampementen voorkwamen.

Uit diverse ruimtelijke analyses van bekende kampementen blijken dat deze vaak op de overgang van droog (hoog) naar nat (laag) liggen, de zogenaamde gradiëntzone. Vaak zelfs in een strook die zich vanaf de gradiënt tot respectievelijk circa gemiddeld 200-250m in het droge deel uitstrekt. Dit verband is zelfs sterker naarmate de gradiënt

⁵ Crombé, 1999.

markanter is. De vindplaatsen komen dus vooral voor op plateau- en terrasranden in de omgeving van open water, zoals vennen, meren, beken, rivieren, afgesneden meanders of nabij diep ingesneden droogdalen. Maar ook in en nabij beek- en rivierdalen op de oeverzones situeren zich kampementen die later eventueel zijn weggeërodeerd of afgedekt met sedimenten.⁶

Hier was namelijk water in de onmiddellijke omgeving aanwezig naast een grote biodiversiteit aan te verzamelen planten en dieren waarop kon worden gejaagd. Rivieren en beekdalen vormden tevens markante en goed herkenbare elementen (in het soms door bossen gedomineerde) in het landschap en waren waarschijnlijk de belangrijkste transportroutes, zowel voor mens als dier. Langs eroderende oevers konden vuursteenhoudende terrasafzettingen aan het daglicht treden wat in een begroeid dekzandlandschap een belangrijke bron van vuursteenontsluiting was.

Een kamp sloeg men best ook niet té dicht bij het water op, want door de grotere luchtvochtigheid voelde het er killer aan. Vlakbij het water had men ook meer last van vervelende insecten. Eveneens mag de visserij zeker niet worden onderschat. Met andere woorden op een relatief korte afstand was dus een grote verscheidenheid aan voedsel- en grondstofbronnen voorhanden. Het waren locaties die vaak centraal toegang verschaften tot de verscheidenheid aan eco-zones in het omliggende landschap.⁷

In een pleistoceen landschap komt het paleo-reliëf soms overeen met het huidige reliëf, maar er zijn ook verschillende vindplaatsen bekend waar op grotere diepte een paleobodem voorkomt (bijvoorbeeld Usselobodem). De diepteligging van eventuele paleobodems binnen het plangebied is niet gekend.

Belangrijke wijzigingen in het paleo-reliëf kunnen onder andere zijn opgetreden door de vorming van stuifduinen, afgravingen, egalisaties en ander grondverzet. Omdat het huidige kaartmateriaal eerder de recente situatie weergeeft, is deze echter niet in alle gevallen indicatief voor het oorspronkelijke reliëf en/of hydrologie. In die gevallen vormen historische kaarten een belangrijke aanvulling. Op historische kaarten zijn soms vennen en overige natte depressies weergegeven, die tegenwoordig niet of

⁶ Deeben & Rensink, 2005.

⁷ De Nutte, 2008.

nauwelijks meer herkenbaar zijn. De begrenzingen van vennen en andere natte laagtes kunnen op het zeer nauwkeurige DHM worden afgelijnd.

Het plangebied ligt op de overgang tussen het dal van de Kleine Nete en de verhevenheid waarop de historische kern van Herentals ligt. Het plangebied ligt op meer dan 250 m van het beekdal zelf af en ligt daardoor net niet meer binnen een gradiëntzone. Door deze ligging buiten de gradiëntzone en het feit dat er in het verleden veelvuldig menselijke handelingen in de ondergrond hebben plaats gevonden krijgt het plangebied een lage trefkans toegekend voor vuursteenvindplaatsen van jager-verzamelaars.

Landbouwers (LB)

In de loop van het neolithicum (ca. 5300 - 2000 v.Chr.) ging de mens geleidelijk over van jagen-verzamelen op de landbouw. Hierdoor werd de mate waarin gronden geschikt waren om te beakkeren een steeds belangrijkere factor rol spelen in de locatiekeuze van de mens.

De eerste boeren hadden nagenoeg geen technische middelen om de natuurlijke bodemstructuur en vruchtbaarheid te verbeteren. Oogstrisico's en -successen hingen, behalve van de verbouwde gewassen, voor een belangrijk deel af van de fysische eigenschappen van de bodem en het landschap. Hierbij speelden met name het grondwaterregime, de (natuurlijke) vruchtbaarheid, de interne drainage (tijdens natte perioden), de vochtlevering (tijdens droge perioden) en de bewerkbaarheid een belangrijke en doorslaggevende rol bij de standplaats voor -permanente-nederzettingen en akkerarealen.

De eerste landbouwers kozen daarom eerder goed ontwaterde en mineralogisch rijkere gronden om hun woningen en akkers aan te leggen. Bij voortdurend gebruik als akkergrond raken uiteindelijk ook deze bodems op den duur uitgeput, waardoor boeren moesten uitwijken naar nieuwe vruchtbare gronden.

Ook in latere perioden zien we een vergelijkbaar beeld, zowel in de bronstijd, de ijzertijd, de Romeinse periode en de vroege middeleeuwen worden voornamelijk de hogere terreingedeelten gebruikt. Toch zijn er enkele perioden, onder meer de

midden-ijzertijd en de vroege middeleeuwen dat ook de lagere terreingedeelten gebruikt worden. Mogelijk heeft een tijdelijke verdroging van het klimaat ervoor gezorgd dat ook deze terreingedeelten een gunstigere nederzettingslocatie vormde.

Ook de begraafplaatsen, zowel solitaire begraving als de grote grafvelden, worden meestal op de hoger gelegen landschapsdelen aangelegd, maar wel op enige afstand van de nederzetting(en). Dergelijke gebruikname van het landschap blijft grotendeels duren tot en met de volle middeleeuwen.⁸

Het plangebied ligt op de flank van een verhevenheid in het landschap. Op slechts 30 m van het plangebied zijn reeds vol middeleeuwse sporen vastgesteld. Deze vindplaatsen situeren zich meestal op dezelfde locaties als vindplaatsen vanaf het neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen. Bijgevolg kan er een hoge trefkans worden toegekend voor zowel nederzettingsresten vanaf het neolithicum tot en met de volle middeleeuwen als sporen van begraving vanaf de bronstijd tot en met de volle middeleeuwen.

Vanaf de late-middeleeuwen, onder invloed van een sterke bevolkingsdruk, ontstaat er een keerpunt aangaande de locatiekeuze voor een nederzetting. Handelsbelangen beginnen een steeds belangrijkere rol te spelen. Nieuwe bewoningskernen ontstaan langsheen gewichtige doorgaande wegen, kruispunten of rivierovergangen. De overledenen worden tevens niet langer buiten de nederzetting begraven maar in het centrum rond de kerk.⁹

Een historische stadskern vormt de oudste nog gebruikte bewoningsplaats binnen de gemeentegrenzen. Vanwege dit feit kan de verwachte rijkdom aan archeologische en bouwhistorische resten beschouwd worden als één grote archeologische vindplaats. De CAI meldingen uit de omgeving bevestigen dit. Hierdoor geldt een hoge archeologische verwachting, met name voor resten uit de (late) middeleeuwen en de nieuwste tijd.

⁸ Moonen 2003.

⁹ Renes 1988.

6. Tekstuele synthese

Binnen het plangebied wordt weldra een handelsruimte met drie appartementen en twee studios gerealiseerd. Het volledige gebouw wordt onderkelderd tot op een diepte van 385 cm beneden het huidige maaiveldniveau. Voor de start van de ontwikkeling zal de aanwezige bebouwing gesloopt worden. Onder de huidige bebouwing zit een kelder van circa 9 x 5 m. De rest van de huidige bebouwing is gefundeerd op een vloerplaat.

Het DHM laat zien dat het plangebied ligt op de overgang tussen het beekdal van de Kleine Nete in het noorden en een verhevenheid die zijn hoogste punt net ten zuiden van het plangebied kent. In de diepere ondergrond komen afzettingen voor die behoren tot de Formatie van Diest. Vanaf het maaiveld komen eolische afzettingen voor behorende tot de Formatie van Wildert.

Gezien de ligging binnen de historische kern van Herentals is het gebied ongekarteerd op de bodemkaart.

Historische kaarten geven al minstens vanaf 18de eeuw bebouwing aan. Met grote waarschijnlijkheid kan gesteld worden dat deze bewoning veel verder in de tijd terug gaat. Zeker aangezien het plangebied op amper 30 m van de Grote markt af ligt.

Binnen het plangebied en in de onmiddellijke omgeving zijn verschillende archeologische vindplaatsen bekend waaronder een vol middeleeuwse vindplaats op 30 m van het plangebied.

Op basis van deze resultaten werd een verwachtingsmodel opgesteld. Voor vuursteenvindplaatsen van jager-verzamelaars werd een lage trefkans opgesteld. Het plangebied ligt enerzijds buiten een gradiëntzone en kent daarnaast verschillende menselijke handelingen uit het verleden waardoor oppervlakkige vindplaatsen met een grote zekerheid verstoord zullen zijn. Voor de periode vanaf het neolithicum tot en met de volle middeleeuwen kan een hoge trefkans worden opgesteld. Op 30 m van het plangebied ligt een vol middeleeuwse vindplaats. Voor de late middeleeuwen tot en met de nieuwste tijd kan een hoge trefkans worden toegekend. Niet alleen ligt het

binnen een archeologische zone, het ligt in het oudste deel van de historische kern, nagenoeg tegen de Grote Markt aan. Historische kaarten laten reeds vanaf het einde van de 18^e eeuw bewoning zien binnen de grenzen van het plangebied. Met de jaren zijn er verschillende verbouwingen gekend. Tot op vandaag de dag is het plangebied bebouwd.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek zijn er onvoldoende gegevens voorhanden om de afwezigheid van een relevante archeologische vindplaats te staven. Om deze reden wordt een vervolgonderzoek geadviseerd. Op basis van het bureauonderzoek worden de verschillende onderzoeksmethoden beoordeeld en wordt bepaald waarom we niet opteren voor deze stappen. Van iedere onderzoeksmethode zullen de vier criteria voor keuzebepaling, zoals beschreven in hoofdstuk 5.3 van de Code van Goede Praktijk, overlopen worden. Deze criteria zijn:

- Is het **mogelijk** deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het **nuttig** deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het overdreven **schadelijk** voor het bodemarchief om toe te passen op dit terrein?
- Is het **noodzakelijk** dit toe te passen op dit terrein?

Globaal genomen kan een landschappelijk booronderzoek een bijdrage leveren in de kennis over de bodemopbouw. In het verleden hebben er verschillende bodem verstorende activiteiten (bv. kelder) plaats gevonden binnen het plangebied en in de middeleeuwen is het gebied waarschijnlijk stratigrafisch opgehoogd. Doordat het plangebied in het verleden bebouwd is geweest gaan ook op dieper niveaus muur-, funderings- en vloerresten voorkomen waardoor het moeilijk wordt een dergelijk onderzoek uit te voeren. Tevens is het erg moeilijk om met een booronderzoek verschillende relevante niveaus te herkennen binnen het ophoogpakket. Wanneer we de criteria overlopen dan is het mogelijk om deze methode toe te passen, aangezien het zeer moeilijk is om verschillende niveaus te herkennen en archeologische sporen te duiden is het een weinig nuttig onderzoek. De schadelijkheid van een handboor is beperkt. Het onderzoek wordt bijgevolg niet noodzakelijk geacht.

Tijdens een oppervlaktekartering wordt een gebied raaigewijs belopen op zoek naar vondstmateriaal aan de oppervlakte. Het hele westelijke deel van het plangebied is

bebouw, het oostelijke deel is gazon. De vondstzichtbaarheid is bijgevolg nihil. Het is bijgevolg niet mogelijk dit onderzoek uit te voeren en er kan het nut niet bepaald worden. Een oppervlaktekartering is een onschadelijk onderzoek, maar de noodzaak kan hier niet aangehaald worden.

Een geofysisch onderzoek is een onderzoeksmethode die vooral sporen die een afwijking veroorzaken in een magnetisch of elektrisch veld kan opsporen. Binnen het plangebied worden er sporen verwacht die dit zeker kunnen bewerkstelligen. Muren, funderingsresten en vloeren geven zeer goede resultaten. Het onderzoeksgebied is vandaag de dag deels bebouwd. De huidige bebouwing komt echter min of meer overeen met de historische bebouwing. Ten oosten hiervan kunnen de typische achtererfsporen worden verwacht, zoals waterputten, beerputten en afvalkuilen. De kans is groot dat deze worden gedetecteerd door dit type van onderzoek. Het is bijgevolg voor het oostelijke deel mogelijk om dit uit te voeren. Echter kan een vastgesteld anomalie in de ondergrond, zoals vastgesteld door een geofysisch onderzoek niet worden gewaardeerd, beoordeeld op vlak van gaafheid of gedateerd. In dat geval kan het nut van het onderzoek in vraag worden gesteld. De onderzoeksmethode is absoluut niet schadelijk doordat enkel gebruik wordt gemaakt van elektrische en magnetische pulsen die de grond worden ingestuurd. De noodzakelijkheid valt hier moeilijk te duiden. Doordat het een beperkte oppervlakte is, en de gaafheid, waardering en datering onbekend blijven zouden de kosten niet opwegen tegenover de resultaten. Om die reden wordt de noodzaak toch als negatief beoordeeld.

Binnen het plangebied werd een lage archeologische trefkans opgesteld voor vuursteenvindplaatsen van jager-verzamelaars. Niet alleen ligt het buiten de gradiëntzone, anderzijds hebben er in het verleden verschillende menselijke handelingen plaats gegrepen die een negatieve invloed hebben gehad op de oorspronkelijke bodem. Een verkennend archeologisch booronderzoek wordt bijgevolg niet noodzakelijk geacht. Ook al kan het onderzoek binnen het oostelijke deel van het plangebied worden uitgevoerd, het nut kan, gezien de lage trefkans voor vuursteenvindplaatsen niet achterhaald worden. Er zou weliswaar met dit type van onderzoek gezocht kunnen worden naar nederzittingsresten en sporen van begraving van landbouwers, maar net zoals bij eerder besproken onderzoeken is het moeilijk te

bepalen of er geboord wordt in een spoor of in een verstoring, daarnaast kan er niets worden gezegd over de gaafheid en datering van een spoor. Een verkennend archeologisch booronderzoek is een weinig schadelijke methode, maar de noodzaak kan momenteel, kosten-batengewijs niet bevestigd worden.

Aangezien een verkennend archeologisch booronderzoek niet wordt geadviseerd kan er ook geen waarderend archeologisch booronderzoek of een proefputtenonderzoek ten behoeve van het opsporen van vuursteenvindplaatsen worden uitgevoerd. De redenen zijn dezelfde als deze bij een verkennend archeologisch booronderzoek.

Een proefsleuvenonderzoek is de meest geschikte methode om archeologische resten vanaf het neolithicum tot en met de nieuwste tijd vast te stellen. Binnen het plangebied zou het gaan om een combinatie onderzoek tussen proefputten met het oog op het onderzoeken van een complexe verticale stratigrafie (westelijke deel) en een proefsleuvenonderzoek (oostelijke deel) voor grondsporen zoals waterputten, beerputten en afvalkuilen. Door middel van een graafmachine wordt op, op voorhand aangeduide locaties, de verstoorde bovenlaag verwijderd en wordt vanaf het eerste leesbare archeologische niveau onderzocht of er antropogene sporen aanwezig zijn. Wanneer het vlak is afgewerkt en volledig gedocumenteerd kan verdiept worden naar een volgende onderzoeksvlak, net zoals totdat de natuurlijke moederbodem bereikt wordt. Vandaag de dag is het niet mogelijk om het plangebied te onderzoeken. Het oostelijke deel is wel onderzoekbaar, maar kan niet betreden worden door een graafmachine. Daarnaast is het westelijke deel van het plangebied, waar historische muur- en vloerresten verwacht worden, nog volledig bebouwd. Het onderzoek is voor de hele oppervlakte van de werkput destructief. De kenniswinst die deze methode oplevert is bepalend voor verdere onderzoeken. De noodzaak kan daarmee aangetoond worden.

Aangezien binnen het plangebied archeologische resten niet kunnen worden uitgesloten werd geoordeeld dat een proefputten- en proefsleuvenonderzoek de beste methode is om de opgestelde verwachting te toetsen. Door de onmogelijkheid tot onderzoek zal het bureauonderzoek worden aangevuld door een programma van maatregelen met uitstel van onderzoek.

Ter afsluiting van het bureauonderzoek worden de vooropgestelde onderzoeksvragen beantwoord:

- Wat is het archeologische potentieel binnen de grenzen van het plangebied?

Het plangebied ligt binnen de historische binnenstad van Herentals. De historische kaarten geven reeds bebouwing aan vanaf het einde van de 18de eeuw, maar het mag zeker zijn dat deze bebouwing verder in de tijd terug gaat. Voor grondsporen vanaf de late middeleeuwen tot en met de nieuwste tijd kan er bijgevolg een hoge trefkans worden opgesteld. Voor oudere grondsporen, vanaf het neolithicum tot en met de volle middeleeuwen is een hoge trefkans opgesteld. Het plangebied is gunstig gelegen op de flank van een verhevenheid, in de nabijheid van een beekdal. Op 30 m van het plangebied werden vorig jaar tijdens een proefsleuvenonderzoek grondsporen uit de volle middeleeuwen vastgesteld. Voor vuursteenvindplaatsen is er een lage trefkans, het plangebied ligt namelijk net buiten een gradiëntzone.

- Wat is de impact van de geplande werken?

In de toekomst zal er een kelder worden gerealiseerd die tot meer dan 31 m diep het terrein in loopt. De kelder zal tot 385 cm beneden het maaiveld worden uitgegraven. Tevens wordt daaronder nog een septische put gestoken. In de achtertuin wordt een infiltratievoorziening voorzien. Aangezien de huidige kelder 9 op 5 m groot is en de rest van de bebouwing op vloerplaat is gefundeerd is de toekomstige impact groot.

- Is een vervolgonderzoek noodzakelijk?

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek werd duidelijk dat er een zeer grote kans is op de aanwezigheid van archeologische resten. Vervolgens zijn de verschillende onderzoeksmethodes doorgenomen en kan geconstateerd worden dat een proefsleuvenonderzoek de beste resultaten oplevert. Alle andere onderzoeksmethodes geven twijfelachtige resultaten of kunnen niet worden ingezet.

7. Samenvattingen

7.1. Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek

In het kader van de stedenbouwkundige aanvraag de bouw van een handelspand met drie appartementen en twee studio's werd een bureauonderzoek uitgevoerd.

Het plangebied ligt op de flank van een verhevenheid in het landschap. Ten noorden van Herentals ligt het beekdal van de Kleine Nete. In de diepere ondergrond komen mariene afzettingen voor die behoren tot de Formatie van Diest. Deze afzettingen worden ter hoogte van het plangebied afgedekt door dekzanden van de Formatie van Wildert. Gezien de ligging binnen de historische kern van Herentals geeft de bodemkaart aan dat de zone niet gekarteerd werd. Historische kaarten geven bebouwing aan vanaf het einde van de 18de eeuw, maar er kan echter met grote zekerheid worden gesteld dat de bewoning verder in de tijd terug gaat. Zo ligt het plangebied binnen het historische centrum van de stad en geeft de CAI aan dat het plangebied vlakbij bewoning ligt die terug gaat tot in de 15de eeuw. Op 30 m van het plangebied werden vorig jaar grondsporen uit de volle middeleeuwen vastgesteld. Alleen al de laatste anderhalve eeuw zijn er verschillende bouw- en verbouwwerkzaamheden uitgevoerd. Vandaag de dag is het westelijke deel van het plangebied bebouwd, de oostelijke helft is in gebruik als achteruit.. Onder de bebouwing is een kelder bekend van circa 9 x 5 m. Op basis van deze resultaten werd geoordeeld dat een bureauonderzoek onvoldoende is en dat een vervolgonderzoek zich aandringt. Er werd gekozen voor een proefsleuvenonderzoek. Dit onderzoek geeft de beste resultaten en geeft gelijk ook een duiding en waardering aan de aangetroffen resten. De overige methodes waren twijfelachtig qua resultaat of kunnen niet worden uitgevoerd. Doordat een deel van het plangebied bebouwd is en de achtertuin niet toegankelijk is voor een machine wordt een programma van maatregelen met uitstel van onderzoek opgesteld.

Op basis van het bureauonderzoek werd een lage verwachting opgesteld voor vuursteenvindplaatsen van jager-verzamelaars. Voor nederzettingsresten vanaf het neolithicum tot en met de volle middeleeuwen werd een hoge trefkans toegekend,

voor nederzettingen van de late middeleeuwen tot en met de nieuwste tijd werd een hoge verwachting opgesteld.

7.2. Samenvatting gericht op een niet gespecialiseerd publiek

Weldra zal aan het Hofkwartier te Herentals een bestaan handelspand met bovenliggende woongelegheden gesloopt worden in functie van een handelspand met drie appartementen en twee studio's. Het geheel zal onderkelderd worden tot 385 cm beneden het maaiveldniveau. De impact van deze ontwikkeling is groot. Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek kwam naar voren dat er een zeer grote kans is op het aantreffen van archeologische resten. Niet alleen ligt het plangebied in de historische stadskern van Herentals, de CAI toonde aan dat vlakbij grondsporen uit de volle middeleeuwen aanwezig zijn.

Op basis van de resultaten werd een vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek geadviseerd. Daar het plangebied deels bebouwd is en de achtertuin niet toegankelijk is, wordt een programma van maatregelen met uitstel van onderzoek opgesteld.

8. Potentiële kennisvermeerdering en omkadering

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is het duidelijk dat het plangebied gunstig gelegen is binnen de historische binnenstad van Herentals. Op 30 m afstand zijn vol middeleeuwse sporen vastgesteld. Gezien de aanwezigheid van een kelder van 9 x 5 m vandaag de dag binnen het plangebied kan er dus met een zeer grote waarschijnlijkheid van worden uitgegaan dat zich in de ondergrond archeologische resten bevinden, de historische bebouwing spreidde zich namelijk over een grotere oppervlakte uit.

De toekomstige impact van de werken is van groot te noemen. Bijna de helft van het plangebied zal onderkelderd worden en er zal een ontgraving van 385 cm diepte worden gerealiseerd.

Een verder onderzoek wordt noodzakelijk geacht omdat de archeologische kennis van de historische binnenstad nog verre van volledig is. Een proefsleuvenonderzoek is de beste methode om tot goede resultaten te komen wanneer muurresten, vloerniveaus en funderingen worden verwacht. In de huidige achtertuin kunnen beerputten, waterputten en afvalkuilen verwacht worden. Verder onderzoek kan meer duidelijkheid brengen over het gebruik van het terrein, de verdeling tussen bebouwing en achtertuin maar ook meer duiding brengen of de nabijgelegen vol middeleeuwse sporen ook binnen het plangebied voorkomen.

Indien een programma van maatregelen wordt uitgevoerd, zijn alle mogelijkheden tot onderzoek binnen de archeologienota benut. Ook een gedetailleerdere desktopstudie voor het plangebied wordt niet noodzakelijk geacht. Het gebruikte kaartmateriaal heeft een goed beeld kunnen vormen van het archeologisch potentieel binnen het plangebied.

9. Bibliografie

Agntschap Onroerend Erfgoed. 2016. Herentals, Inventaris Onroerend Erfgoed, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121665>.

Agntschap Onroerend Erfgoed. 2016 (2). Hofkwartier, Inventaris Onroerend Erfgoed, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/106389>.

Deeben, J. & E. Rensink. 2005. Het Laat-Paleolithicum in Zuid-Nederland, In: Deeben *et al.*(eds.), *De steentijd van Nederland* (Archeologie 11/12): 171-199.

De Nutte, G. 2008. *Het Magdaleniaan gedurende het Laat-Glaciaal in Noordwest-Europa: een lithische, fauna, prospectie en topografische analyse in functie van (herkolonisatie) nederzettingenpatronen. Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling Katholieke Universiteit Leuven. Leuven.*

Goolaerts, S. en K. Beerten. 2006. Toelichting bij de Quartargeologische kaart, kaartblad 16, Lier, Leuven.

Moonen, B.J. 2003. Begrensd verleden; Een archeologische verwachting- en beleidsadvieskaart en de cultuurhistorische waardenkaart voor de gemeente Venray, *Raap Rapport 1482*, Weesp.

Renes J. 1988. *De geschiedenis van het Zuid-limburgse cultuurlandschap*, Maastricht.

Van Dijk, X. 2009. Plangebied Weerterbergen, gemeente Weert en Nederweert. Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek proefsleuven. *RAAP Archeologisch Adviesbureau-rapport 1993*. Weesp.

Van Ranst, E. & C. Sys. 2000. *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van vlaanderen (schaal 1:20.000)*, Gent.

10. Lijst met gebruikte dateringen

Ruwe datering	Verfijning 1	Verfijning 2	Verfijning 3	Precieze datering
STEENTIJD	Paleolithicum	Vroeg-paleolithicum	Vroeg-paleolithicum	1.000.000/500.000 - 250.000 jaar geleden
		Midden-paleolithicum	Midden-paleolithicum	250.000 - 38.000 jaar geleden
		Laat-paleolithicum	Laat-paleolithicum	38.000 - 12.000 jaar geleden
	Mesolithicum	Vroeg-mesolithicum	Vroeg-mesolithicum	ca. 9.500 - 7.700 v. Chr.
		Midden-mesolithicum	Midden-mesolithicum	7.700 - 7.000/6.500 v. Chr.
		Laat-mesolithicum	Laat-mesolithicum	ca. 7.000 - ca. 5.000 v. Chr.
		Finaal-mesolithicum	Finaal-mesolithicum	ca. 5.000 - ca. 4.000 v. Chr.
	Neolithicum	Vroeg-neolithicum	Vroeg-neolithicum	5.300 - 4.800 v. Chr.
		Midden-neolithicum	Midden-neolithicum	4.500 - 3.500 v. Chr.
		Laat-neolithicum	Laat-neolithicum	3.500 - 3.000 v. Chr.
		Finaal-neolithicum	Finaal-neolithicum	3.000 - 2.000 v. Chr.
METAALTJIDEN	Bronstijd	Vroege bronstijd	Vroege bronstijd	2.100/2.000 - 1.800/1.750 v. Chr.
		Midden bronstijd	Midden bronstijd	1.800/1.750 - 1.100 v. Chr.
		Late bronstijd	Late bronstijd	1.100 - 800 v. Chr.
	Ijzertijd	Vroege ijzertijd	Vroege ijzertijd	800 - 475/450 v. Chr.
		Midden ijzertijd (oosten)	Midden ijzertijd (oosten)	475/450 - 250 v. Chr.
		Late ijzertijd (oosten)	Late ijzertijd (oosten)	250 - 57 v. Chr.
		Late ijzertijd (westen)	Late ijzertijd (westen)	475/450 - 57 v. Chr.
ROMEINSE TIJD	Romeinse tijd	Vroeg-Romeinse tijd	Vroeg-Romeinse tijd	57 v. Chr. – 69
		Midden-Romeinse tijd	Midden-Romeinse tijd	69 – 284
		Laat-Romeinse tijd	Laat-Romeinse tijd	284 – 402
MIDDELEEUVEN	Middeleeuwen	Vroege middeleeuwen	Frankische periode	5de eeuw - 6de eeuw
			Merovingische periode	6de eeuw - 8ste eeuw
			Karolingische periode	8ste eeuw - 9de eeuw
		Volle middeleeuwen	Volle middeleeuwen	10de eeuw - 12de eeuw
		Late middeleeuwen	Late middeleeuwen	13de eeuw - 15de eeuw
NIEUWE TIJD	Nieuwe tijd	16de eeuw 17de eeuw 18de eeuw		
NIEUWSTE TIJD	Nieuwste tijd	19de eeuw 20ste eeuw		

BIJLAGEN

Bijlage 1

Plannenlijst

Projectcode: 2016I60

Allesporenkaarten, alle vondstenkaarten en
vlakplannen

Plannummer	Type	Onderwerp	Schaal	Vervaardigingswijze	datum	Gevisualiseerd	verwijzing rapport	werkputnr	sectornr	vaknr	vlak
2016I60-1	Bodemkaart	Bodemkaart	1:20000	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 12				
2016I60-2	Bodemgebruikskaart	Bodemgebruikskaart	1:100000	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 7				
2016I60-3	Historische kaart	Atlas der buurtwegen	1:2500	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 16				
2016I60-4	Archeologische waardenkaart	CAI	onbekend	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 28				
2016I60-5	Hoogtekaart	Digitaal hoogtemodel	1:1000	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 8				
2016I60-6	Historische kaart	Ferrariskaart	1:10000	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 15				
2016I60-7	Doorsnede	terreindoorsnede	1:1000	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 9				
2016I60-8	kadasterkaart	kadasterkaart	1:1	digitaal	11/10/2016	ja	kadaster				
2016I60-9	Orthofoto	Orthofoto 1971	onbekend	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 25				
2016I60-10	Orthofoto	Orthofoto 2015	onbekend	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 26				
2016I60-11	Erfgoedwaarden	Combinatiekaart van vastgelegde inventarissen	onbekend	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 27				
2016I60-12	Geologische kaart	kwartair geologische kaart	1:50000	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 11				
2016I60-13	Geologische kaart	Tertiair geologische kaart	1:50,000	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 10				
2016I60-14	topografische kaart	Topokaart aanduiding plangebied ten opzicht van omgeving	1:20000	digitaal	11/10/2016	ja	topokaart				
2016I60-15	Historische kaart	Vandermaelenkaart	1:10000	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 17				
2016I60-16	Grondplan	Plattegrond Kelder huidige situatie	1:100	digitaal	8/07/2016	ja	afb. 1				
2016I60-17	Grondplan	Plattegrond Gelijkvloers huidige situatie	1:100	digitaal	8/07/2016	ja	afb. 2				
2016I60-18	Doorsnede	snede A-A' huidige situatie	1:100	digitaal	8/07/2016	ja	afb. 3				
2016I60-19	Doorsnede	snede C-C' huidige situatie	1:100	digitaal	8/07/2016	ja	afb. 4				
2016I60-20	Grondplan	Plattegrond Kelder toekomstige situatie	1:100	digitaal	8/07/2016	ja	afb. 5				
2016I60-21	Doorsnede	snede toekomstige situatie	1:100	digitaal	8/07/2016	ja	afb. 6				
2016I60-22	Kadasterkaart	Primitief kadaster	1:1	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 18				
2016I60-23	kadasterkaart	Kadasterschets 1874	1:1	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 19				
2016I60-24	kadasterkaart	Kadasterschets 1895	1:1	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 20				
2016I60-25	kadasterkaart	Kadasterschets 1907	1:1	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 21				
2016I60-26	kadasterkaart	Kadasterschets 1910	1:1	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 22				
2016I60-27	kadasterkaart	Kadasterschets 1911	1:1	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 23				
2016I60-28	kadasterkaart	Kadasterschets 1912	1:1	digitaal	11/10/2016	ja	afb. 24				